

Pokrajinski sekretarijat
za rad, zapošljavanje
i ravnopravnost polova

RODNO BUDŽETIRANJE U DRŽAVNOJ UPRAVI

ISKUSTVA VLADE AP VOJVODINE

www.psrzrp.vojvodina.gov.rs

**Republika Srbija –
Autonomna Pokrajina Vojvodina**

Pokrajinski sekretarijat za rad,
zapošljavanje i ravnopravnost polova

Prilikom korišćenja informacija i podataka iz ove publikacije obavezno navesti izvor.

Ova publikacija objavljena je uz podršku Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), u sklopu projekta „Unapređenje ekonomskih i socijalnih prava žena u Srbiji i u Crnoj Gori“. Projekat se sprovodi uz finansijsku podršku Vlade Kraljevine Norveške.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima, i ne predstavljaju nužno stavove organizacije UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija.

This publication was produced with support from the United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women), in the framework of the project “Advancing Women’s Economic and Social Rights in Serbia and in Montenegro.” The project is implemented with funding from the Government of the Kingdom of Norway.

The views contained in the publication are those of the authors and do not necessarily represent the views of UN Women, the United Nations or any of its affiliated organizations.

Izdavač:	Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova Bulevar Mihajla Pupina 16, Novi Sad, www.psrzrp.vojvodina.gov.rs
Za izdavača:	Miroslav Vasin, pokrajinski sekretar
Urednici:	Maja Branković Đundić, Marina Ileš, Dragan Božanić
Dizajn i priprema za štampu:	UNITgraphics.com / Imre Sebestyén, ml.
Tiraž:	500
Štampa:	Krimel, Budisava

Sadržaj

Zahvalnost	6
Predgovor	8
Rodno budžetiranje u državnoj upravi: pregled	10
Uvod	11
Da li su politike zaista neutralne?	11
Rodna ravnopravnost i razvoj	12
Uvođenje rodne ravnopravnosti u javne politike	14
Budžet i rodna ravnopravnost	14
Šta je rodno budžetiranje?	14
Šta sve uključuje rodno budžetiranje?	16
Šta se postiže primenom rodnog budžetiranja?	16
Preduslovi za rodno budžetiranje i njegovi osnovni principi	17
Rodno budžetiranje u državnoj upravi – Iskustva Vlade AP Vojvodine	18
Rodno-budžetske inicijative u politikama Vlade AP Vojvodine	19
Projekat „Ka politici rodnog budžetiranja u AP Vojvodini” - prva faza	20
Druga faza projekta	20
Metodologija	22
Završni format	23
Rodne analize odabranih programa u okviru druge faze projekta	24
1. Rodna analiza dela programa: Očuvanje i unapređivanje reproduktivnog zdravlja adolescenata – Savetovalište za mlade, Novi Sad <i>Autorke: Jasminka Ćuk, Nina Bojić, samostalne stručne saradnice</i>	25
2. Rodna analiza projekta pomoći u kući „Starost kao doba života” <i>Autorka: Marija Fenjac, viša stručna saradnica</i>	32
3. Rodna analiza nadležnosti: „Davanje saglasnosti srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine na broj učenika za sticanje prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije” <i>Autorka: Sonja Ćato, savetnica</i>	37
4. Rodna analiza programa: Stipendiranje romskih učenika i učenica u srednjim školama u okviru projekta „Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine” <i>Autorke: Vesna Reljin, savetnica, i Marija Aleksandrović, direktorka projekta</i>	44
Dodatak 1 Zaključci konferencije „Ka politici rodnog budžetiranja u AP Vojvodini” – koraci dalje	48

Zahvalnost

Zahvaljujemo se Agenciji Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), a naročito Asji Varbanovoj, Neveni Ivanović i Jeleni Milovanović na pruženoj stručnoj podršci tokom celog trajanja projekta, kao i Vladi Kraljevine Norveške koja je obezbedila finansijsku podršku za projekat.

Takođe želimo da zahvalimo Pokrajinskom sekretarijatu za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju i Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice na učešću u projektu i doprinosu koji su dali nastojanjima Vlade AP Vojvodine na unapređivanju rodne ravnopravnosti. Posebno zahvaljujemo zaposlenima u ovim sekretarijatima, Nini Bojić, Jasminki Ćuk, Mariji Fenjac, Vesni Reljin, Sonji Ćato i Mariji Aleksandrović na posvećenosti koju su pokazale tokom sprovođenja rodnih analiza programa svojih sekretarijata. Stručnu podršku u ovom radu pružale su im konsultantkinje Aleksandra Vladisavljević, En Boman, Elizabet Klacer, Maja Bosnić i Branka Kresoja kojima takođe zahvaljujemo.

Na stalnoj podršci tokom trajanja projekta želimo da zahvalimo i članicama Saveta koje su predstavljale odabrane pokrajinske institucije: Rozaliji Ekres (Pokrajinski sekretarijat za finansije), Vesni Šijački (Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova), Teodori Vlahović i Marijani Maksimović (Garancijski fond APV), Gordani Francuski (Služba za upravljanje ljudskim resursima) i Violeti Antić (Republički zavod za statistiku - Sektor za statistiku AP Vojvodine).

Na kraju, želimo da zahvalimo i Novosadskom humanitarnom centru na logističkoj podršci tokom trajanja projekta.

Acknowledgements

We would like to thank the United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women), especially Asya Varbanova, Nevena Ivanovic and Jelena Milovanovic for the technical support throughout the project implementation, as well as the Government of the Kingdom of Norway which provided the financial support for the project.

We would also like to thank the Provincial Secretariat for Health, Social Policy and Demography and the Provincial Secretariat for Education, Administration and National Communities for their participation in the project and their contribution to the efforts of the Government of the Autonomous Province of Vojvodina to promote gender equality. We want in particular to thank the employees of the above secretariats, Nina Bojic, Jasminka Cuk, Marija Fenjac, Vesna Reljin, Sonja Cato and Marija Aleksandrovic for the dedication they have shown during the gender analysis of programs of their secretariats. Technical support was provided to them by consultants Aleksandra Vladisavljevic, Ann Boman, Elisabeth Klatzer, Maja Bosnic and Branka Kresoja, who we would also like to thank.

For their continuous support during project implementation, our gratitude also extends to the members of the Project Council, representing selected provincial institutions: Rozalija Ekres (Provincial Secretariat for Finance), Vesna Sijacki (Provincial Gender Equality Institute), Teodora Vlahovic and Marijana Maksimovic (Vojvodina Guarantee Fund), Gordana Francuski (Department for Human Resource Development) and Violeta Antic (National Statistics Office-Sector for Statistics of the Autonomous Province of Vojvodina).

Last but not least, we would like to thank the Novi Sad Humanitarian Center for their logistical support.

Predgovor

U nastojanju da se rodna ravnopravnost u radu pokrajinske uprave dalje unapredi, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova učinio je pionirske korake na polju uvođenja principa rodne ravnopravnosti u pokrajinsku upravu koristeći budžetiranje kao sredstvo za analizu uticaja pokrajinskih programa na žene i na muškarce. Dugoročna vizija Sekretarijata bila je da uvođenje rodne ravnopravnosti i rodno budžetiranje moraju postati redovna praksa pokrajinske uprave koju će sprovesti obučeni službenici koji će u tome imati punu političku podršku svojih rukovodilaca.

Nakon prve faze, u okviru koje su analizirani pokrajinski programi u oblasti zapošljavanja, naporima da se rodna perspektiva uključi u pokrajinske programe pridružili su se Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice i Pokrajinski sekretarijat za finansije. Uključivanjem većeg broja institucija čiji su zaposleni analizirali sopstvene programe iz aspekta rodne ravnopravnosti i sačinili predloge za njihovo unapređivanje, pilot projekat „Ka politici rodnog budžetiranja u AP Vojvodini“ pokazao je da je prvobitno postavljena vizija ostvariva ukoliko postoji jasna podrška ideji odgovorne vlade koja nastoji da ostvari jednake mogućnosti za žene i muškarce u svim oblastima.

U publikaciji koja je pred Vama predstavljamo rodne analize četiri programa pokrajinskih sekretarijata koji su se priključili aktivnostima u okviru projekta „Ka politici rodnog budžetiranja u AP Vojvodini“, kao i preporuke za njihovo unapređivanje, kako bi se još bolje odgovorilo potrebama žena i muškaraca kojima su ovi programi namenjeni.

Imajući u vidu pozitivne rezultate dosadašnjih aktivnosti i podršku Vlade AP Vojvodine, u narednom periodu Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova fokusiraće svoj rad na izgradnju strateškog okvira za uvođenje rodne ravnopravnosti u pokrajinsku upravu.

Ova publikacija predstavlja sažetak dosadašnjih rezultata i aktivnosti u oblasti rodnog budžetiranja u AP Vojvodini i može poslužiti kao priručnik zaposlenima u organima državne uprave i kao prikaz iskustava i izazova u uvođenju rodne ravnopravnosti u rad državne administracije.

pokrajinski sekretar
Miroslav Vasin

Preface

In an effort to take gender mainstreaming in the work of the public administration further, the Provincial Secretariat for Labour, Employment and Gender Equality (PSLEGE) has undertaken pioneer steps in the field of mainstreaming gender with the use of gender budgeting as a tool to assess the impact of programs on women and men. PSLEGE's long-term vision is that gender mainstreaming and gender budgeting must become a regular practice of the provincial administration implemented by trained civil servants who will have full political support of their superiors.

After the initial phase, in which provincial programs in the field of employment were analyzed, the Provincial Secretariat for Education, Administration and National Communities, the Provincial Secretariat for Health, Social Policy and Demography and Provincial Secretariat for Finance were brought on board. Through this process of expanding the number of institutions which analyzed their own programs from the aspect of gender equality and prepared recommendations for their improvement, the pilot project "Towards gender-responsive budgeting in the Autonomous Province of Vojvodina" has shown that the initially set vision can indeed be achieved if there is clear support to the idea of responsible government striving to achieve equal opportunities for women and men in all fields.

This publication presents the gender analyses of four programs of the Provincial Secretariats that participated in the activities of the project "Towards gender-responsive budgeting in the Autonomous Province of Vojvodina" and recommendations for the modification of these programs so that they may better address the needs of women and men they are intended for.

Bearing in mind the positive results of activities implemented so far, and the support of the Government of the Autonomous Province of Vojvodina, in the forthcoming period PSLEGE will focus on the development of a strategic framework for gender mainstreaming in the provincial administration.

This publication is a summary of results in the field of gender budgeting achieved so far in the Autonomous Province of Vojvodina and may serve as a handbook for civil servants and as a collection of experiences and challenges in the process of mainstreaming gender in the work of public administration.

Provincial Secretary
Miroslav Vasin

RODNO BUDŽETIRANJE U DRŽAVNOJ UPRAVI: PREGLED

Uvod

Iako je velik broj država preuzeo obavezu sprovođenja rodne ravnopravnosti, bilo preuzimanjem međunarodnih obaveza, bilo donošenjem nacionalnih zakona koji se odnose na rodnu ravnopravnost, neravnomerni odnosi žena i muškaraca, u okviru kojih su žene u nepovoljnijem položaju, i dalje opstaju.

Osnovnu prepreku za postizanje *de facto* rodne ravnopravnosti predstavljaju nejednaki odnosi moći žena i muškaraca, koji se ogledaju u različitim vrednovanju doprinosa žena i muškaraca i pripisivanju određenih uloga koje se smatraju društveno prihvatljivim za određeni pol. Uloge muškaraca se najčešće vezuju za produktivnu sferu (sferu plaćenog rada) i angažman u zajednici, dok se uloge žena više vezuju za reproduktivnu sferu, a odnose se na rad u domaćinstvu, brigu o deci i porodici i spadaju u sferu neplaćenog rada. Ove rodne uloge se veoma često reprodukuju putem (naizgled neutralne) javne politike, te i dalje imamo podelu na muška i ženska zanimanja, rodnu podelu rada u domaćinstvu i brigu o drugim članovima porodice i deci koji se obično oslanjaju na ženske resurse i utiču na mogućnost njihovog zapošljavanja i napredovanja, razlike u visini zarada, učešće u političkom životu, nejednaku zastupljenost na rukovodećim mestima i angažman u privredi. Na taj način, javne politike umesto da budu usmerene na smanjenje razlika, doprinose istrajavanju neravnopravnih odnosa. Stepenn rodne ravnopravnosti koji je ostvaren u određenom društvu zavisi od toga koliko su politike osetljive na različite društvene pozicije žena i muškaraca i u kojoj meri doprinose promeni diskriminatorskih društvenih i kulturnih obrazaca. Upravo stoga, da bi se promenili neravnomerni društveni odnosi i došlo do stvarnog napretka u postizanju rodne ravnopravnosti, potrebno je menjati same politike vlada.

Prema izveštaju Programa Ujedinjenih nacija za razvoj iz 2010. godine o ukupnom ljudskom razvoju ističe se da je napredak u pogledu smanjenja rodne neravnopravnosti veoma ograničen. Veoma često, žene i devojčice su diskriminisane u oblasti zdravstva, obrazovanja i zapošljavanja. Mnoge žene se suočavaju sa suštinskom neravnopravnošću u okviru porodice, a najizraženiji vid je nasilje nad ženama. U mnogim zemljama žene su ređe vlasnice imovine i zemlje nego muškarci, što ima negativne implikacije na njihov sveukupan položaj i mogućnosti. Pristup redovnom zaposlenju i dalje je izazov za mnoge žene koje rade u nesigurnim uslovima, s malim prihodima istovremeno noseći teret neplaćenog rada. (The Real Wealth of Nations: Pathway to Human Development, Human Development Report 2010, UNDP 2010)

Iako je do sada Konvenciju o eliminaciji diskriminacije žena (CEDAW), koja se smatra poveljom ženskih prava, potpisalo 98 država sveta i iako je ustavom ili posebnim zakonima pitanje rodne ravnopravnosti regulisano u većini evropskih država, uključujući i Srbiju, stepen društvenog razvoja i stepen rodne ravnopravnosti varira od države do države. Među kriterijume koji se u merenju stepena rodne ravnopravnosti uzimaju u obzir obično su ekonomske mogućnosti, obrazovanje, zdravlje i političko učešće, a na sve njih se može delovati putem političkog zalaganja i mera koje sprovode države.

Da li su politike zaista neutralne?

Politike koje vlade sprovode veoma često pretpostavljaju da su svi pojedinci ravnopravni i da imaju jednake potrebe i interese. Ovakve pretpostavke ogledaju se u donošenju i sprovođenju naizgled neutralnih mera koje ne uzimaju u obzir razlike koje su zasnovane na pripadnosti određenom polu, a koje se ukrštaju sa drugim kategorijama kao što su starost, rasa, etnička pripadnost, seksualna orijentacija, mesto stanovanja itd. te veoma često mogu imati različite ishode za različite grupe.

Naizgled neutralne političke mere mogu dodatno produbljivati tradicionalne norme koje vladaju u određenim zajednicama, a koje su često diskriminatorne za žene. Na primer, vladine mere smanjenja potrošnje, naročito u socijalnom ili zdravstvenom sektoru, mogu u značajnoj meri uticati na mogućnosti žena. Ukidanjem zdravstvenih usluga i socijalnih davanja, teret ovih obaveza preći će na žene i devojčice koje tradicionalno snose teret tzv. ekonomije nege.¹ Na primer, povećanje troškova participacije u lečenju ili smanjenje broja dana provedenih na bolničkom

Jedan od slikovitih primera o različitim ishodima koje vladine mere mogu imati na žene i muškarce jeste primer britanskih mera namenjenih nezaposlenima. U okviru ovih mera, sredstva su bila raspoređena na sledeći način: 57% mladima koji su nezaposleni, 23% dugoročno nezaposlenima, 8% samohranim roditeljima i 12% drugima. Program nije uzeo u obzir da je među nezaposlenim mladima bilo 73% muškaraca i 27% žena, među dugoročno nezaposlenim 84% muškarca i 16% žena, a među samohranim roditeljima 95% žena. Zanimljivo je da su u mnogo manjoj meri bile korisnice ovog programa i imale koristi od njegovog sprovođenja. (New Deal Programmes for the Unemployed in UK, dr Katherine Rake, UK Women's Budget Group, 2000)

¹ Pod ekonomijom nege se podrazumeva neplaćeni domaći i reproduktivni rad koji uključuje rad u upravljanju i održavanju domaćinstva, kuvanje, čišćenje, snabdevanje domaćinstva namirnicama, briga o drugim članovima porodice, a posebno briga o deci, starim i bolesnima. Bez ovog rada, koji omogućava učešće i žena i muškaraca u plaćenim aktivnostima, kao i budućnost dece, ne bi mogao da se odvija ni plaćeni rad niti bi domaćinstva mogla da se vode nesmetano. Iako je ovaj rad značajan, on nije obuhvaćen bruto nacionalnim proizvodom (Helena Hofbauer Balmori, Gender and Budgets – Overview Report, Bridge Institute of Development Studies, February 2003).

lečenju kao vladina mera smanjenja javne potrošnje, utićaće na to da se ove usluge prenose na domaćinstvo, to jest na, žene. Opterećenost žena i devojčica *ekonomijom nege* utiče na njihove mogućnosti, buduće šanse da ravnopravno učestvuju u društvu, ali takođe može uticati na diskriminaciju žena.

Zanemarivanje specifičnosti položaja žena i muškaraca prilikom kreiranja politika, kao i uloga koje im društvo dodeljuje, ne samo da može da ograniči učešće određenog broja korisnika, već takođe može produbljivati postojeće neravnopravnosti umesto da utiče na smanjenje razlika.

Kakve ishode može imati sprovođenje rodno neutralnih politika vidljivo je kada je u pitanju obrazovanje Roma i Romkinja u Srbiji. Jedan od zaključaka Nacionalne strategije za unapređivanje položaja Roma jeste da podaci o niskom obuhvatu romske dece i mladih na svim nivoima obrazovanja, kao i podaci o napuštanju osnovne škole pokazuju da sistem obrazovanja: 1) ne može da obezbedi obrazovanje za svu decu; 2) nema efikasne mehanizme kojima će polaznike zadržati u sistemu i omogućiti da svako ostvari svoje pravo na obrazovanje.

Posledica neutralnih obrazovnih politika koje ne uzimaju u obzir različite mogućnosti i položaj korisnika i korisnica jeste ne samo razlika u obrazovanju između romske i neromske populacije, već i jaz u obrazovanju koji postoji kako između Romkinja i muškaraca romske nacionalnosti, tako i između njih i opšte ženske populacije.

Teškoće s kojima se u obrazovanju suočavaju romske devojčice ogledaju se u dvostrukoj diskriminaciji – neprijateljskoj i diskriminatornoj okolini u samoj školi s jedne strane, i u okviru porodice i bliže okoline gde se još uvek gaji patrijarhalni stav da je ženama škola nepotrebna.

„Roditelji često ispisuju devojčice iz osnovne škole već posle petog razreda i navode da to rade da bi ih zaštitili od napada druge dece, da bi zaštitili njihovu nevinost, da bi se što bolje spremile za brak ili preuzele dužnosti u kući, da bi pomagale majci oko vođenja domaćinstva, čuvanja mlađih i starih ukućana i sl. Statistika kaže da bar 70% nepismenih u romskoj populaciji čine upravo žene.“ (Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji)

Prema indeksu obrazovanja ženske i muške dece (Gender Parity Index-GPI), dečaci i devojčice uglavnom ujednačeno pohađaju osnovnu školu (0.96), ali se njihovo učešće smanjuje kada je u pitanju srednjoškolsko obrazovanje, na šta ukazuje smanjenje broja romskih devojčica (0.72).

Čak 14% romskih devojčica uzrasta od 15 do 19 godina uda se pre navršanih 15 godina, a 1/3 njih dobije prvo dete pre 18 godine. To se odražava i na pohađanje osnovne škole devojčica iz romskih naselja koje obično napuštaju školu oko 12 godine. (Multiple Indicator Cluster Survey (MICS) - Preliminary data, SORS/UNICEF 2010)

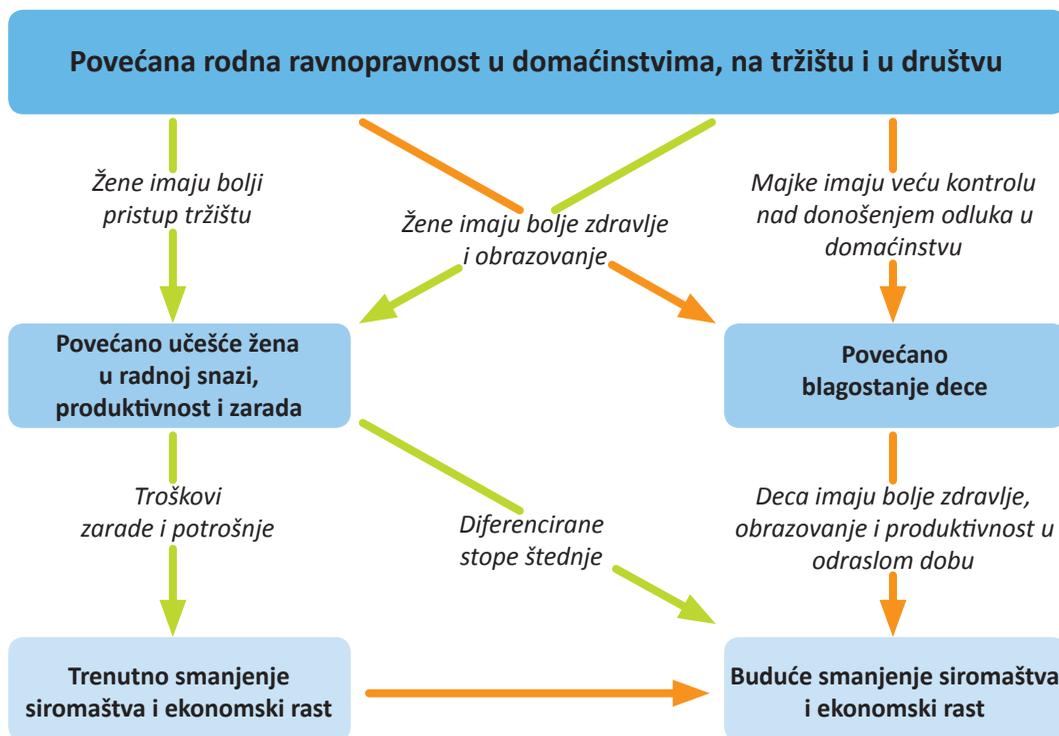
Ovi podaci pokazuju da je prilikom kreiranja obrazovnih politika potrebno uzeti u obzir i kategoriju pola i kategorije koje se s njim ukrštaju.

Rodna ravnopravnost i razvoj

Osim što unapređivanje rodne ravnopravnosti predstavlja standard u pogledu ostvarivanja osnovnih ljudskih prava, postoje čvrste veze između rodne ravnopravnosti i društvenog razvoja. Brojne studije ukazuju na to da rodna neravnopravnost predstavlja značajnu prepreku razvoju jednog društva i da je ekonomski neisplativa, jer onemogućava da jedna grupa stanovništva u potpunosti razvije svoje potencijale i time doprinese razvoju. Istraživanja **Svetske banke**² pokazuju da rodna ravnopravnost pozitivno utiče na ekonomski rast tako što se pružanjem jednakih mogućnosti ženama i muškarcima povećava kvalitet ljudskog kapitala koji se odražava na povećanu produktivnost rada.³

² Andrew Morrison, Dhushanth Raju, Nista Sinha: *Gender Equality, Poverty and Economic Growth*, Gender and Development Group, The World Bank 2007, str. 31-33.

³ U istoj studiji se ističe da postoji veoma značajna statistika korelacija između ekonomskog rasta i rodne ravnopravnosti. Isto, str. 32.

Izvor: Svetska banka, 2007

Druga istraživanja takođe potvrđuju pozitivne veze između stepena rodne ravnopravnosti i bruto društvenog proizvoda jedne zemlje. Npr, u studiji Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD)⁴ navodi se da bolje korišćenje resursa žena vodi do: ekonomskog rasta u svim zemljama, smanjenja broja siromašnih, povećanja stope fertiliteta, povećanja inovativnosti i unapređivanja efikasnosti poslovanja, povećanja efikasnosti zdravstvene zaštite i socijalnih programa i bolje usklađenosti vladinih politika s potrebama svih građana/ki.

Da bi se to ostvarilo neophodno je da postoje rodno osetljive vladine politike, pod čim se podrazumevaju: politike usklađene s potrebama porodice (*family-friendly policies*) koje omogućuju povećanje učešća žena na tržištu rada, razvojne politike koje promovišu ekonomsku ulogu žena, poboljšanje statusa i nadoknada za tradicionalno ženska zanimanja, podsticaji za uključivanje žena u naučne i tehnološke delatnosti, poboljšani pristup žena preduzetnica finansijama i servisima podrške, rodno specifični pristup u planiranju i sprovođenju zdravstvene zaštite, bolja integracija žena migrantkinja na tržište rada i u društvo, postavljanje ciljeva koji se odnose na zastupljenost žena na upravljačkim pozicijama.

Upravo iz navedenih razloga, uvođenje rodne ravnopravnosti u strategije razvoja postao je standard i sastavni deo kreiranja politika u svim oblastima jer se uvidelo da neuvažavanje rodne perspektive ne može dovesti do održivog i balansirano rasta jedne zajednice. U Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Republike Srbije rodna ravnopravnost je takođe prepoznata kao jedan od osnovnih društveno-ekonomskih uslova za održivi razvoj i predložene su konkretne mere u ovoj oblasti.⁵

Prema podacima OECD-a, od 1995. godine jedna četvrtina godišnjeg ekonomskog rasta u zemljama OECD-a može se pripisati smanjivanju jaza u stopi zaposlenosti žena i muškaraca, to jest, povećanju stope zaposlenosti žena, što je naročito značajno u kontekstu demografskih problema uzrokovanih starenjem stanovništva i niskom stopom fertiliteta.

⁴ Gender and Sustainable Development - Maximising the Economic, Social and Environmental Role of Women, OECD, 2008, str 8-11.

⁵ Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije, str. 61, <http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/uploads/documents/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-Republike-Srbije.pdf> (15.8.2011.)

Uvođenje rodne ravnopravnosti u javne politike

De facto ravnopravnost žena i muškaraca može se ostvariti samo ukoliko dođe do promena u procesima donošenja i sprovođenja politika. To znači da je prilikom kreiranja svih politika potrebno preispitati:

- da li politike imaju u vidu položaj žena i muškaraca u datoj oblasti;
- da li uzimaju u obzir njihove potrebe;
- kakav će uticaj njihovo sprovođenje imati na živote žena i muškaraca, kao i posebnih grupa žena i muškaraca.

Integracija rodne ravnopravnosti (gender mainstreaming) jeste (re)organizacija, poboljšanje, razvoj i procenjivanje politika, kako bi se perspektiva rodne ravnopravnosti ugradila u sve politike na svim nivoima i u svim fazama, od strane svih aktera uključenih u kreiranje politika. (Savet Evrope)

Ukoliko posebne potrebe žena i muškaraca nisu uzete u obzir, kao i ukoliko se uticaji ovih politika na korisnike i korisnice ne analiziraju, **ne samo da će njihovi efekti biti ograničeni, već će i budžetska sredstva biti neefikasno utrošena.**

Uvođenje rodne ravnopravnosti u sve javne politike (gender mainstreaming), predstavlja zahtev da sve politike u jednom društvu budu preispitane sa stanovišta rodne ravnopravnosti kako bi se omogućilo da njihovo sprovođenje doprinosi ostvarivanju ravnopravnosti žena i muškaraca i poboljšanju položaja žena.

Budući da sve politike koje se sprovode u jednom društvu utiču na žene i na muškarce, **briga o rodnoj ravnopravnosti jeste intersektorsko pitanje** a ne isključivo zadatak vladinih mehanizama za rodnu ravnopravnost. Iskustva su pokazala da unapređivanje rodne ravnopravnosti ima veoma ograničene domete ukoliko se i ostali akteri ne uključe i ne obezbede da njihove politike budu rodno osetljive. To se naročito odnosi na vladina tela u čijem su mandatu oblasti koje su od posebnog značaja za ostvarivanje rodne ravnopravnosti (obrazovanje, zapošljavanje, privreda, socijalna zaštita, briga o mladima, zdravlje itd), ali se ne ograničava isključivo na njih, već je zadatak celokupne administracije.

Budžet i rodna ravnopravnost

Suštinsko pitanje je: kakav uticaj politike imaju na rodnu ravnopravnost? Da li smanjuju postojeće neravnopravnosti, povećavaju ih ili ne menjaju postojeće stanje?

Da bismo odgovorili na ovo pitanje, moramo da posvetimo pažnju budžetu. Budžet je sredstvo kojim se politike jedne vlade sprovode u praksi. On odražava prioritete i vrednosti svake vlade, kao i njene političke ciljeve koji su izraženi alokacijom određenih sredstava. Nijedan politički cilj ili prioritet ne može se smatrati ostvarivim ukoliko za njega nisu opredeljena dovoljna sredstva. Iako naizgled budžeti izgledaju neutralno, oni i te kako na različite načine utiču na žene i muškarce, odražavajući nejednake odnose moći unutar društva, ekonomske disparitete, različite uslove života i uloge koje se pripisuju ženama i muškarcima.

Budžet ne samo da odražava stvarna zalaganja jedne vlade u pogledu rodne ravnopravnosti, već je i moćno sredstvo za promenu neravnopravnih odnosa. Budući da se donosi na godišnjem nivou, budžet pruža mogućnost preispitivanja ostvarenosti ciljeva, efekata koji su programi ostvarili, da li su planirana sredstva bila dovoljna i da li su efikasno utrošena, kao i mogućnost revidiranja programa tako da na bolji način odgovore potrebama korisnika i korisnica.

Šta je rodno budžetiranje?

Rodno budžetiranje je integracija rodne ravnopravnosti u budžetske procese. Prve rodno-budžetske inicijative javile su se 80-ih i 90-ih godina u Australiji, Velikoj Britaniji, Kanadi i Južnoafričkoj Republici i zasnivale su se na različitim metodama i pristupima. Negde su ove inicijative pokretale same vlade, kako bi procenile efekte sopstvenih politika na žene i muškarce, a negde nevladine organizacije i naučni krugovi kako bi vladama predočili zbog čega neke politike moraju da se menjaju.

Do šireg međunarodnog prihvatanja ove inicijative došlo je 1995. godine kada su Ujedinjene nacije u Platformi za akciju preporučile da *vlade treba da nastoje da sistematski preispituju kakve koristi žene imaju od javne potrošnje; da prilagode budžete tako da obezbede ravnopravan pristup javnoj potrošnji.*

Prve inicijative u oblasti rodnog budžetiranja zvale su se *ženski budžeti*, ali je od kasnih 90-ih godina ovaj naziv prevaziđen, kada su se u široj upotrebi javili termini *rodni budžeti*, *rodno osetljivi budžeti*, *rodno-odgovorni budžeti*, *rodno-budžetske inicijative*, *rodno budžetiranje*. Do uvođenja novih termina došlo je između ostalog i zbog toga da bi se izbegla pogrešna shvatanja o tome šta predstavlja rodno budžetiranje, jer su se pod ovim terminom ponekad pogrešno podrazumevali posebni budžeti za žene ili posebni programi namenjeni ženama.

Jedno od pogrešnih shvatanja rodnog budžetiranja jeste da se pod tim podrazumeva jednaka raspodela budžetskih sredstava – 50% za žene i 50% za muškarce. Žene i muškarci imaju različite društvene pozicije i različite potrebe, te se ne mogu tretirati na jednak način.

Takođe, rodno budžetiranje ne predstavlja posebne budžete ili programe za žene budući da je iskustvo pokazalo da se samo ovim programima ne mogu postići veće promene u pogledu rodne ravnopravnosti. Oni su s jedne strane veoma često usmereni na određenu grupu i broj žena, ne uzimajući u obzir različite mogućnosti i položaj žena iz različitih kategorija stanovištva. S druge strane sredstva koja su namenjena ovim programima su u praksi obično nedovoljna da bi se postigli značajniji rezultati u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, naročito kada se uporede sa budžetima drugih programa u kojima su žene često zastupljene u mnogo manjoj meri, ili koji su nedostupni ženama.

Imajući ovo u vidu, posebni programi za žene ne mogu biti jedino sredstvo vlade da se unapredi rodna ravnopravnost, već služe kao dodatne mere koje će doprinosti da se smanje postojeće neravnopravnosti, te rodno budžetiranje ne podrazumeva i njihovo ukidanje.

Rodno budžetiranje podrazumeva razmatranje i restrukturiranje budžetskih prihoda i rashoda kako bi se osiguralo da potrebe različitih grupa žena i muškaraca budu prepoznate i povelu računa da oni imaju jednake koristi od javne potrošnje i ulaganja. Rodno budžetiranje se može sprovesti na nivou celokupnog budžeta, na nivou budžeta resornih ministarstava ili budžeta namenjenih pojedinačnim programima i merama, kao i određenih budžetskih prihoda (korisničke naknade, porezi, participacije i sl.), promena u poreskom sistemu ili sprovođenja novih zakona.⁶

Primena rodnog budžetiranja trebalo bi da obezbedi da budžet i politike jedne vlade uzimaju u obzir potrebe i interese pojedinaca i pojedinki koji pripadaju različitim društvenim grupama. Stoga je za rodno budžetiranje važno da politike prepoznaju mogućnosti žena i muškaraca, ali istovremeno da predvide neravnopravnosti koje su posledica pripadnosti određenim društvenim strukturama: etničkim grupama, životnoj dobi, mestu stanovanja, te života u siromaštvu, invaliditeta i sl. Rodno budžetiranje uzima u obzir sposobnosti pojedinaca da zadovolje sopstvene potrebe, te predviđa da vlade prioritet daju onima koje imaju najmanje mogućnosti za to.

Rodno budžetiranje predstavlja „uvođenje principa rodne ravnopravnosti u budžetske procese. Ono podrazumeva rodno zasnovanu procenu budžeta, uključivanje rodne perspektive na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju unapređivanja rodne ravnopravnosti“. (Savet Evrope)

Evropska unija i rodna ravnopravnost

Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca od 2010. do 2015. godine, koju je Evropska komisija usvojila u septembru 2010. godine predstavlja radni program Evropske komisije u oblasti rodne ravnopravnosti, ali i način da se podstakne napredak i na nacionalnim nivoima zemalja članica. Strategija podrazumeva dvostruki pristup: integraciju rodne ravnopravnosti u sve politike (gender mainstreaming) i specifične mere. U dokumentu se između ostalog kaže: Rodna ravnopravnost će biti integrisana kao sastavni deo kreiranja politika Evropske komisije, uključujući i procenu uticaja i evaluaciju procesa.

⁶ Diane Elson, *Gender Responsive Budget Initiatives: Key Dimensions and Practical Examples*, Gender Budget Initiatives – Strategies, Concepts and Experience, Brussels. 16-18 October 2001, <http://www.pgpd.asn.au/resources/Gender%20Budget%20Initiatives.pdf> (22.7.2011.)

Šta sve uključuje rodno budžetiranje?

Iako je do sada razvijeno nekoliko metoda koje se primenjuju u okviru rodnog budžetiranja, za sprovođenje promena potrebno je da ono uključi **rodnu analizu budžetskih sredstava** i **rodno osetljivu formulaciju budžeta**.

Analizom uticaja budžetskih sredstava utvrđuje se da li program koji se sprovodi prepoznaje potrebe žena i muškaraca u oblasti kojom se bavi, da li mere koje su planirane ovim programom odgovaraju na ove potrebe, da li su za rešavanje ovih problema izdvojena adekvatna sredstva, kao i da li je program uspeo da odgovori na različite potrebe različitih grupa žena i muškaraca. Neizostavan deo rodnog budžetiranja, a često i krajnji proizvod ovakve analize, jeste **rodno osetljiva formulacija budžeta**. Rodno osetljiva formulacija budžeta podrazumeva uvođenje kriterijuma rodne ravnopravnosti (kao i drugih kategorija kao što su etnička pripadnost, godine, lokalitet, invaliditet i sl.) kao kriterijuma koji treba da prožima sve planirane aktivnosti u okviru sektorskih politika i shodno tome alokaciju odgovarajućih sredstava. Ono podrazumeva rodno zasnovanu procenu budžeta, uključivanje rodne perspektive na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju unapređivanja rodne ravnopravnosti.

Šta se postiže primenom rodnog budžetiranja?

Primenom rodnog budžetiranja postiže se:

Ravnopravnost – budžeti i politike prilagođavaju se stvarnim potrebama žena i muškaraca, čime se unapređuje rodna ravnopravnost u društvu i doprinosi većoj inkluzivnosti društva;

Unapređivanje ženskih prava – operacionalizacija instrumenata ljudskih prava (uključujući i CEDAW) i njihovo uključivanje u političke prioritete, kao i obezbeđivanje adekvatnih sredstava važan je korak u ostvarivanju ljudskih prava;

Ekonomska efikasnost – neravnopravnost žena i muškaraca ima svoje ekonomske troškove i negativno utiče na održivi rast i prosperitet. Ekonomsko osnaživanje žena utiče na povećanje produktivnosti, unapređuje ljudske resurse i zdravlje. Neravnopravnost može uticati i na dugoročne makroekonomske ciljeve smanjenjem opšteg nivoa obrazovanja i produktivnosti;

Efektivnost – ukoliko posebne potrebe žena i muškaraca nisu uzete u obzir, kao i uticaji koje politike mogu imati na njih, ne samo da će politike zanemariti potrebe polovine korisnika, već će i budžetska sredstva biti neefikasno utrošena. Stalnim procesom evaluacije dolazi se do efektivnijih politika koje u većoj meri doprinose razvoju;

Dobra vladavina (good governance) – dobra vladavina zahteva participativni pristup u procesu kreiranja politika, tako da su različite potrebe različitih grupa građana, uključujući i žene, zastupljene. Rodno budžetiranje doprinosi da potrebe različitih građana, uključujući i žene, budu zastupljene u kreiranju politika i da se opredeljivanjem odgovarajućih budžetskih sredstava odgovori na postojeće, istovremeno i različite potrebe građana;

Transparentnost - dolazi do povećavanja odgovornosti vlade jer se rodno-budžetskom analizom politika iskazuje njena opredeljenost za rodnu ravnopravnost i povećava transparentnost budžetske politike;⁷

Rodnim budžetiranjem podiže se svest različitih aktera o rodnim pitanjima i rodnom uticaju budžeta i politika. Rodno budžetiranje takođe čini vidljivim inače nedovoljno priznate doprinose žena, ukazuje na vrednost neplaćenog ženskog rada i aktivnosti koje one obavljaju (tzv. ekonomija nege), a koji se moraju posmatrati kao bitan faktor prilikom kreiranja i sprovođenja politika.

⁷ Helena Hofbauer Balmori, *Gender and Budgets – Overview Report*, Bridge, Institute of Development Studies, February 2003, str. 17-19

Preduslovi za rodno budžetiranje i njegovi osnovni principi

U dokumentima **Saveta Evrope**⁸ kao glavni preduslovi za rodno bužetiranje i njegovi osnovni principi navode se:

Politička volja – kao ključni preduslov za pokretanje i uspeh rodno-budžetskih inicijativa.

Razumevanje rodne (ne)ravnopravnosti - uviđanje da neravnopravnost postoji, razumevanje na koji način se neravnopravnost prenosi u društvu, i u vladinim institucijama i delatnostima.

Odgovornost – u smislu preuzimanja odgovornosti za preuzete obaveze, kako državne tako i međunarodne, u vezi sa uvođenjem rodne ravnopravnosti u javne politike uopšte, a naročito s rodnim budžetiranjem.

Ljudski i finansijski resursi – za sprovođenje neophodnih analiza, koordinaciju i izgradnju kapaciteta. Za obezbeđivanje ovih resursa neophodna je aktivna posvećenost na visokom političkom nivou.

Koordinacija – da bi se prikupili i razmenili podaci i održao stalan protok informacija između svih uključenih aktera, koordinacija tokom budžetskog procesa je od ključnog značaja za rodno budžetiranje.

Podaci razvrstani po polu – predstavljaju ključan preduslov za rodno budžetiranje i neophodnu osnovu za procenu rodnog uticaja politika uopšte.

Transparentnost, partnerstvo i saradnja – predstavljaju vodeće principe za uspešno rodno budžetiranje. Rodno budžetiranje zahteva partnerstvo između eksperata/kinja za budžet i eksperata/kinja za rodnu ravnopravnost kao i zastupljenost žena i muškaraca u svim fazama. Partnerstva takođe obuhvataju aktere izvan vlade, uključujući organizacije civilnog društva i eksterne eksperte/kinje.

Posvećenost administracije – odgovornost za konkretan rad je na državnim službenicima/ama na različitim nivoima hijerarhije.

Sprovođenje vladine politike rodne ravnopravnosti u praksi – nacionalna politika rodne ravnopravnosti treba da bude prilagođena specifičnim delatnostima svakog vladinog odeljenja ili agencije. Stepenu u kom je državna politika rodne ravnopravnosti operacionalizovana može se meriti ciljevima i indikatorima za njeno sprovođenje.

⁸ *Gender budgeting*, Final report of the Group of specialists on gender budgeting (EG-S-GB), Directorate General of Human Rights, Council of Europe, 2005, str. 11-16; *Gender budgeting: practical implementation*, Handbook, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, 2009, str. 12-13

RODNO BUDŽETIRANJE
U DRŽAVNOJ UPRAVI
– ISKUSTVA VLADE AP
VOJVODINE

Rodno-budžetske inicijative u politikama Vlade AP Vojvodine

Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova je 2008. godine projektom „Ka politici rod-nog budžetiranja u AP Vojvodini“ pokrenuo inicijativu da se aspekt rodne ravnopravnosti rod-nim budžetiranjem integriše u delatnost pokrajinskih organa. Od samog početka projekat podržava Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women, ranije UNIFEM). Pokretanje ove inicijative predstavljalo je jedinstvenu praksu ne samo u Republici Srbiji već i na prostorima jugoistočne Evrope da zaposleni u jednom vladinom telu nastoje da utvrde efekte politika koje sprovode državne institucije na žene i muškarce, kao i da pronađu načine kojima bi se obezbedilo da praksa državnih organa doprinosi rodnoj ravnopravnosti.

Uvođenjem rod-nog budžetiranja, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova nastoji da preduzme dalje korake kojim bi se u praksi sprovodili i konkretizovali standardi definisani Statutom Autono-mne Pokrajine Vojvodine po kome *AP Vojvodina utvrđuje politiku jednakih mogućnosti i donosi posebne mere za podsticanje ravnopravnosti polova (član 8)*, Odlukom o ravnopravnosti polova, kao i Strategijom reforme i razvoja pokrajinske uprave koja predviđa *promovisanje koncepta rodne ravnopravnosti i njegovo uvođenje u sve oblasti rada pokrajinskih organa uprave i sve sfere javnog i političkog života u AP*.⁹

Projekat takođe nastoji da odgovori na zakonske obaveze i strateške ciljeve utvrđene na nivou Republike Srbije:

- Ustavom Republike Srbije po kome „država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i sprovodi politiku jednakih mogućnosti“ (član 15);
- Zakonom o ravnopravnosti polova;
- Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti kojom se utvrđuje celovita i usklađena politika države u cilju eliminisanja diskriminacije žena, poboljšanja njihovog položaja i *integrisanja principa rodne ravnopravnosti u sve oblasti delovanja institucija sistema, kao jedan od elemenata modernizacije i demokratizacije društva, u cilju bržeg, ravnomernijeg i efikasnijeg društvenog razvoja.*

Istovremeno, ova inicijativa je u skladu sa obavezama Republike Srbije koje proizlaze iz međunarodnih dokumenata (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Pekinška platforma za akciju), kao i standarda Evropske unije (Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca od 2010. do 2015. godine) i Saveta Evrope.

U sprovođenju ovog projekta rukovodili smo se najboljim evropskim praksama, to jest iskustvima zemalja koje su odavno prepoznate kao lideri u oblasti rodne ravnopravnosti (Švedska), kao i onih koje su u poslednje vreme preduzele izuzetno značajne korake u ovoj oblasti (Austrija) i ukazale na inovativne pristupe u sprovođenju politike rodne ravnopravnosti u praksi.¹⁰

Tokom projekta definisana je i dugoročna vizija koja treba da obezbedi efektivnost, efikasnost i održivost ove inicijative, a po kojoj:

Uvođenje rodne ravnopravnosti u pokrajinske politike i rodno budžetiranje jesu redovna aktivnost pokrajinske administracije i uživaju punu političku podršku, a sprovode ih obučeni/e službenici/e koji implementiraju rodno osetljive politike u svim oblastima i evaluiraju njihovu uspešnost.

Dugoročni ciljevi kojima projekat nastoji da doprinese odnose se na:

1. Uključivanje aspekta rodne ravnopravnosti u programe, politike i budžet AP Vojvodine što će doprineti smanjenju postojećih neravnopravnosti i unapređenju rodne ravnopravnosti;
2. Intenzivnije uključivanje donosilaca odluka i zaposlenih u pokrajinskoj administraciji u kreiranje rodno osetljivih programa i raspodelu budžetskih sredstava i povećanje svesti poslanika/ca u Skupštini APV o mogućnostima unapređivanja rodne ravnopravnosti procesom budžetiranja;
3. Intenzivnije uključivanje organizacija civilnog društva u kreiranje pokrajinskog budžeta u odnosu na rodnu ravnopravnost;
4. Veću transparentnost pokrajinskog budžeta iz aspekta rodne ravnopravnosti.

⁹ Strategija reforme i razvoja pokrajinske uprave, Septembar 2006. godine, str. 25, http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/odluke/strategija_reforme_pok_uprave.pdf (18.8.2011.)

¹⁰ Stručnu podršku prilikom realizacije projekta pružala je švedska ekspertkinja En Boman koja je rukovodila Komitetom za podršku uvođenja principa rodne ravnopravnosti Vlade Švedske.

Projekat „Ka politici rodno budžetiranja u AP Vojvodini” - prva faza

Fokus prve faze projekta bio je na utvrđivanju efekata programa u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja koje realizuju pokrajinski organi i organizacije na žene i muškarce (*ko šta dobija od ovih programa i pod kojim uslovima*). Ukupno je analizirano sedam programa koje su sprovodile različite pokrajinske institucije (PS za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Garancijski fond AP Vojvodine, Fond za razvoj AP Vojvodine i Kancelarija za inkluziju Roma) i izrađene su preporuke za unapređivanje svakog pojedinačnog programa kako bi u najvećoj mogućoj meri uspeali da odgovore na potrebe žena i muškaraca, a posebno žena i muškaraca iz ranjivih grupa. Sekretarijat je Vladi AP Vojvodine podneo Informaciju o sprovođenju projekta koju je ona razmotrila u avgustu 2009. godine i donela sledeće zaključke:

1. *Zadužuju se pokrajinski organi da preduzmu aktivnosti na uvođenju principa rodne ravnopravnosti u sve strategije, programe, projekte i druge aktivnosti koje sprovode.*
2. *Zadužuju se pokrajinski organi da sve podatke o korisnicima/ama svojih programa razvrstavaju po polu.*
3. *Zadužuje se Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova da u skladu sa Ustavom Republike Srbije kojim država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti, Odlukom o ravnopravnosti polova i Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i ostvarivanje rodne ravnopravnosti izradi strategiju za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u delatnosti pokrajinskih organa kako bi ovaj pristup postao redovna praksa pokrajinskih organa, kao i da obezbedi neophodnu stručnu pomoć i podršku ostalim pokrajinskim organima.*

Pored sprovedenih analiza aktivnosti projekta obuhvatale su i izgradnju kapaciteta zaposlenih u Sekretarijatu da sprovede rodne analize programa i budžeta, organizovanje seminara s poslanicama/ama Skupštine AP Vojvodine i pomoćnicima/ama i zamenicima/ama u pokrajinskim organima, prevođenje priručnika o uvođenju rodne ravnopravnosti Vlade Kraljevine Švedske, izradu publikacije „Ka politici rodno budžetiranja u AP Vojvodini”, kao i promovisanje projekta u regionu. Zbog postignutih rezultata i pokretanja procesa kojim bi se uspostavila redovna praksa da država procenjuje rodni uticaj svojih politika, projekat je prepoznat kao primer dobre prakse od strane Ujedinjenih nacija i kao takav je uvršten u globalnu zbirku dobrih praksi u ostvarivanju Milenijumskih ciljeva razvoja¹¹, kao jedini primer ne samo iz Srbije, već i iz celog regiona.

Druga faza projekta

Postupajući u skladu sa zaključcima Vlade, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova je pokrenuo drugu fazu projekta „Ka politici rodno budžetiranja u AP Vojvodini”, takođe uz podršku Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Pozivu Sekretarijata da učestvuju u drugoj fazi projekta odazvali su se Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice i Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju.

Radi koordinacije projektnih aktivnosti i uključivanja drugih u proces, formiran je Savet projekta koji su činile predstavnice različitih pokrajinskih i drugih institucija koje dugoročno posmatrano mogu imati vodeću ulogu u sprovođenju ove inicijative¹².

Pored direktnog doprinosa ispunjavanju zaključaka Vlade APV, cilj druge faze projekta bio je i da se stekne iskustvo u radu s pokrajinskim organima kojima rodna ravnopravnost nije eksplicitno navedena u mandatu, ali čije aktivnosti i te kako utiču na kvalitet života žena i muškaraca u Vojvodini i koji potencijalno mogu doprinosti unapređivanju rodne ravnopravnosti. Ovo iskustvo bi trebalo da posluži kao osnova za ispunjavanje trećeg zaključka Vlade, to jest za stvaranje realističnog strateškog okvira za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u delatnosti pokrajinskih organa.

Tokom druge faze projekta sprovedeno je nekoliko ključnih aktivnosti:

1. **Izgradnja kapaciteta zaposlenih u pomenutim sekretarijatima da sprovedu rodne analize vlastitih programa** – zaposlene u Pokrajinskom sekretarijatu za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju i Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice prošle su jednodnevni bazični trening o

¹¹ http://mdgnet.undg.org/ext/MDG-Good-Practices/GP_chapter2_education.pdf, strana 153

¹² Članice Saveta projekta su predstavnice Pokrajinskog sekretarijata za finansije (Rozalija Ekres, zamenica pokrajinskog sekretara), Pokrajinskog zavoda za ravnopravnost polova (Vesna Šijački, direktorka), Garancijskog fonda APV (Teodora Vlahović, direktorka i Marijana Maksimović, pomoćnica), Službe za upravljanje ljudskim resursima (Gordana Francuski) i Republičkog zavoda za statistiku - Sektor za statistiku AP Vojvodine (Violeta Antić).

rodnoj ravnopravnosti koji je vodila lokalna konsultantkinja Aleksandra Vladislavljević i trodnevni napredni trening o rodnoj analizi, integraciji rodne ravnopravnosti u politike i rodnom budžetiranju sa švedskom ekspertkinjom En Boman.

2. **Sprovođenje rodnih analiza odabranih programa (prikupljanje podataka, sprovođenje fokus grupa s korisnicima/ama programa) i izrada preporuka za njihovo unapređivanje sa stanovišta rodne ravnopravnosti** – analizirana su dva programa koje je podržao Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju (*Očuvanje i unapređivanje reproduktivnog zdravlja adolescenata – Savetovalište za mlade, Novi Sad i Starost kao doba života*, koji se odnosi na pomoć starima u opštini Inđija) i dva programa Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice (projekat *Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji APV i Davanje saglasnosti srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine na broj učenika za sticanje prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije*)¹³. Ovi programi su analizirani iz aspekta njihove dostupnosti ženama i muškarcima korisnicima programa i date su preporuke za njihovo unapređivanje. Podršku u sprovođenju analiza, pored lokalne konsultantkinje, pružila je i konsultantkinja iz Austrije Elizabet Klacer. Fokus grupe je sprovodila ekspertkinja Branka Kresoja.
3. **Seminar o rodnom budžetiranju** za zaposlene u Pokrajinskom sekretarijatu za finansije, kao i za zaposlene koji obavljaju finansijske poslove u drugim institucijama – seminar se odnosio na ulogu javnih organa zaduženih za finansije i budžet u procesima rodno budžetiranja, načine na koje se rodna komponenta može uključiti u budžet i značaju rodno budžetiranja za efikasnost, efektivnost i transparentnost budžetskih politika. Seminar su realizovale Maja Bosnić i Aleksandra Vladislavljević.
4. **Završna konferencija** s predstavljanjem rezultata projekta i javnom diskusijom o daljim smernicama delovanja – pored ključnih nalaza i preporuka za unapređivanje analiziranih programa, učesnicima/ama su predstavljena i iskustva Republike Austrije u sprovođenju rodno budžetiranja koje je kao obaveza državnih organa predviđeno austrijskim ustavom. Austrijska iskustva predstavili su dr Gerhard Šteger, generalni direktor Uprave za budžet Saveznog ministarstva finansija Republike Austrije i Jana Šulthajs, predstavnica projekta *Gender Mainstreaming* Uprave grada Beča. Konferenciju su otvorili ambasador Republike Austrije u Srbiji nj. e. Klemens Koja i potpredsednica Vlade AP Vojvodine Ana Tomanova Makanova. Događaju su prisustvovali/e predstavnici/e pokrajinskih organa, republičkih institucija, organizacija civilnog društva, kao i lokalne samouprave. U okviru konferencije organizovane su tri tematske radionice tokom kojih smo nastojali da dođemo do stavova i preporuka za dalji rad od strane svih učesnika/ca. Radionice su obuhvatale sledeće teme:
  - a) **Kako uvesti rodnu ravnopravnost u javne politike** – kontekst ove radionice je bilo pitanje donošenja Strategije za uvođenje rodne ravnopravnosti u javne politike na pokrajinskom nivou i pitanja koja ona otvara. Osnovna pitanja u okviru ove radionice odnosila su se na to kako sistemski uvesti rodnu ravnopravnost u javne politike, koje je preduslove potrebno ispuniti, kako mehanizmi za rodnu ravnopravnost mogu da doprinesu *gender mainstreamingu*, koje nam mogućnosti stoje na raspolaganju i šta su izazovi, kao i pitanje da li Strategija može da bude odgovarajuće sredstvo za uvođenje sistemskih i održivih promena u konkretnom kontekstu.
  - b) **Koje aktere uključiti u proces uvođenja rodne ravnopravnosti u javne politike (gender mainstreaming) i kako** – ova radionica se oslanjala na jedan od aspekata rodno budžetiranja koji se odnosi na povećanje transparentnosti javnih politika i javnih finansija i učešća građana/ki i organizacija civilnog društva u različitim fazama kreiranja i sprovođenja politika. Pitanja koja su postavljena su na koji način i koji akteri mogu da budu uključeni u procese kreiranja i sprovođenja politika, u koje faze, kao i o kojim akterima je reč (parlament, organizacije civilnog društva, nezavisne institucije).
  - c) **Mogućnosti rodno budžetiranja u okviru postojećih metoda izrade budžeta** – jedan od preduslova za uspešno uvođenje rodno budžetiranje kao redovne institucionalne prakse je postojanje programskog načina budžetiranja. Iako u Vladi AP Vojvodine ispunjavanje ovog preduslova tek predstoji, Pokrajinski sekretarijat za finansije je u uputstvu za pripremu budžeta AP Vojvodine za 2009. godinu dao sledeću preporuku pokrajinskim sekretarijatima: „Ukoliko je po vašoj proceni od značaja, obrazloženjem se može navesti i rodni aspekt u podnetim zahtevima za finansiranje“. Uprkos tome što je ova inicijativa otvorila značajne mogućnosti, ona nije dovela do promena u kreiranju budžeta. Stoga je u okviru ove radionice postavljeno pitanje kako napraviti korak dalje od ove rečenice, šta

13 U skladu sa zahtevom Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju i Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice imenovali su zaposlene koji su učestvovali u projektu. U ime Pokrajinskog sekretarijata za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju učestvovali su Nina Bojić, Jasminka Čuk i Marija Fenjac, stručne saradnice u Sekretarijatu, a u ime Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice Vesna Reljin i Sonja Čato, savetnice pokrajinskog sekretara, a stručnu podršku pružala je i Marija Aleksandrović, direktorka projekta *Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji APV*.

možemo učiniti da budžet bude rodno osetljiv i u postojećem okviru klasičnog linijskog budžetiranja (dok još nemamo programsko budžetiranje), kao i šta je moguće učiniti u susret programskom budžetiranju.

Zaključci konferencije se nalaze u Dodatku 1 ove publikacije.

Metodologija

Za analizu rodnih aspekata odabranih programa korišćena je kombinacija različitih metoda (JämKAS Bas, JämKAS Plus i Metoda 4R) koju smo koristili i tokom prve faze projekta¹⁴. Na ovom mestu ukratko iznosimo osnovne karakteristike upotrebljenih metodologija.

JämKAS Bas je metoda korisna za one koji žele da sprovedu sistematičnu analizu svoje delatnosti sa stanovišta rodne ravnopravnosti.

Metoda je podeljena na nekoliko delova: pregled, određivanje prioriteta, istraživanje, analiza, mere i evaluacija. JämKAS je skraćenica od termina „rodna analiza i zaključci“ na švedskom.

Metoda je osmišljena za vreme praktičnog rada koji su obavljale vladine službe. Ova verzija preformulisana je tako da odgovara organima državne uprave i temeljno je isprobana.

Očekivani rezultati

Korišćenje JämKAS Bas modela obezbeđuje:

analizu rada zasnovanu na argumentima rodne ravnopravnosti;

osnovu za izbor najrelevantnijeg područja u kome će se raditi;

pomoćno sredstvo za osmišljavanje mera i pokazatelja za merenje dostignuća u oblasti rodne ravnopravnosti.

.JämKAS Plus je metod kojom se analizira uticaj nekog rodnog obrasca. Ovom metodom možemo utvrditi da li rodni obrazac predstavlja problem, i ako je tako, da li bi ga trebalo posmatrati kao problem rodne ravnopravnosti. Metoda nam takođe pomaže da izaberemo mere i inicijative potrebne za suzbijanje rodne neravnopravnosti.

Svrha ove metode jeste da se odredi da li postoji rodni problem, i ukoliko je tako, koje mere se mogu upotrebiti u suzbijanju neravnopravnosti.

Očekivani rezultati

Korišćenje metode JämKAS Plus može:

biti korisno kada želite da naglasite rodnu perspektivu u određenoj oblasti;

ilustrirati kompleksnost činilaca koji leže u osnovi rodne neravnopravnosti (koja se obično širi i na druge oblasti politike);

olakšati rad na izboru aktivnosti i inicijativa za suzbijanje rodne neravnopravnosti.

Metoda 4R (zastupljenost, resursi, realnost, realizacija; eng. representation, resources, realia, realisation) koristi se kao pomoć u istraživanju i analizi date delatnosti sa stanovišta rodne ravnopravnosti. Ona daje opštu sliku načina na koji se delatnost trenutno odvija i finansira, kao i promena koje je potrebno izvršiti da bi se zadovoljile različite potrebe žena i muškaraca. Istraživanje pokušava da pruži odgovor na pitanje ko šta dobija i pod kojim uslovima, dok analiza daje odgovor na pitanje kako možemo poboljšati stvari.

Polazi se od ideje da će rodni obrasci koje uočimo biti osnova za raspravu sa onima koji upravljaju delatnošću. Kako možemo formulirati viziju i nove ciljeve rada kada svoju delatnost posmatramo iz ugla rodne ravnopravnosti? Šta se mora promeniti ako želimo da postignemo ciljeve?

Očekivani rezultati

Korišćenje metode 4R može obezbediti:

informacije o zastupljenosti žena i muškaraca u različitim delovima organizacije i na svim nivoima;

informacije o načinu raspodele resursa između žena i muškaraca;

predstavu o obrascima rodne ravnopravnosti koji postoje u organizaciji, kao i o njihovom uticaju;

plan za uklanjanje nedostataka.

¹⁴ Više o korišćenoj metodologiji u: *Ka politici rodnog budžetiranja u AP Vojvodini*, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, 2009, str. 19-30,

<http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/pages/PublikacijeRavnopravnostiPolova.php?DICat=8&Dlltem=0d355982cce4296e908ba082dbf7c106>; takođe pogledati: *Priručnik za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u javne politike*, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, 2009

<http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/pages/PublikacijeRavnopravnostiPolova.php?DICat=8&Dlltem=66e59db8ce8dab05c2fd6102fea802e>

ZAVRŠNI FORMAT

Radi predstavljanja nalaza naših analiza razvili smo završni format za izveštavanje. On sadrži sledeće elemente:

Naziv programa

1. **Ciljevi i predmet rodne analize**
2. **Osnovne informacije o programu**
  - Cilj(evi) programa
  - Aktivnosti
  - Budžet za sprovođenje programa
  - Podaci o ciljnoj grupi razvrstani po polu
  - Rodni aspekt programa

3. Nalazi/rezultati

Tabelarno smo sumirali:

- Zastupljenost žena i muškaraca među korisnicima (u brojkama i procentualno), kao i među licima koja su bila uključena u sprovođenje programa ukoliko je to bilo relevantno
- Resursi – vrsta podrške, troškovi i njihova raspodela po polu (u brojkama i procentima)

Takođe smo sumirali:

- Rezultate: Koje efekte su sprovedene aktivnosti imale na žene i muškarce?
- Opis problema: Šta je glavni (rodni) problem koji smo pronašli i koji želimo da rešimo preporukama?
- Nalaze iz fokus grupa i intervjua (uopštene nalaze i preporuke učesnika/ca fokus grupa koji su bili direktni ili indirektni korisnici/e programa ili su učestvovali u njegovom sprovođenju)

4. Razmatranje – može da obuhvata:

- Opšte nalaze
- Nedostajuće informacije
- Cilj(ve) programa
- Uslove učešća u programu
- Sugestije koje ne potpadaju pod preporuke
- Na koji način program doprinosi rodnoj ravnopravnosti i koje su posledice u koliko se u program ne integriše aspekt rodne ravnopravnosti

5. Preporuke za unapređivanje analiziranih programa sa stanovišta rodne ravnopravnosti.

Elementi ovog formata upotrebljeni su i za prikaz rodni analiza u nastavku ove publikacije.

RODNE ANALIZE ODABRANIH PROGRAMA U OKVIRU DRUGE FAZE PROJEKTA

Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju

Rodna analiza dela programa: Očuvanje i unapređivanje reproduktivnog zdravlja adolescenata – Savetovalište za mlade, Novi Sad

Autorke: Jasminka Ćuk, Nina Bojić, samostalne stručne saradnice

1

1. Ciljevi i predmet rodne analize

Predmet rodne analize jeste deo programa očuvanja i unapređivanja reproduktivnog zdravlja adolescenata, koji se sprovodi na teritoriji AP Vojvodine. Za potrebe ove analize izabrano je Savetovalište za mlade Novi Sad, jer pokriva najveći broj škola, ima dostupne podatke o radu, jedno je od prvih savetovališta na teritoriji AP Vojvodine, a ujedno je i najopremljenije i najrazvijenije kada je reč o uslugama koje pruža adolescentima.

Ciljevi rodne analize programa za očuvanje i unapređivanje reproduktivnog zdravlja jesu:

- da utvrdi zastupljenost devojčica i dečaka, devojaka i mladića uključenih u program, te njihov pristup aktivnostima ponuđenim ovim programom;
- da se utvrdi da li je i na koji način pitanje rodne ravnopravnosti integrisano u implementaciju programa (konkretno rodni aspekt reproduktivnog zdravlja);
- da predloži izmene u samom programu ukoliko su potrebne, a s ciljem unapređivanja rodne ravnopravnosti;
- da se ovim primerom ukaže na to da bi i drugi programi trebalo da postanu više senzibilni, kao i da rodna analiza treba da bude korišćena kao sredstvo prilikom planiranja i sprovođenja različitih programa u Pokrajinskom sekretarijatu za socijalnu politiku i demografiju.¹⁵

2. O programu „Očuvanje i unapređivanje reproduktivnog zdravlja adolescenata“

Program je predviđen Programom demografskog razvoja AP Vojvodine koji je usvojen u januaru 2004. godine. Program demografskog razvoja AP Vojvodine je strateški dokument Skupštine AP Vojvodine, nastao na osnovu zaključaka usvojenih u januaru 2004. godine, prilikom razmatranja Analize o demografskoj situaciji u AP Vojvodini, rađene na osnovu podataka iz Popisa stanovništva 2002. godine.

Osnovna aktivnost samog programa odnosi se na razvijanje mreže savetovališta za reproduktivno zdravlje mladih u AP Vojvodini, pri domovima zdravlja. Predviđeno je da s mladima radi stručno edukovani tim koji čine: pedijatar, ginekolog, psiholog i medicinska sestra, a po potrebi i lekari drugih specijalnosti i socijalni radnik.

Od 2005. godine, Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku i demografiju¹⁶, kao jednu od mera za unapređivanje reproduktivnog zdravlja mladih, podržava razvoj mreže savetovališta u AP Vojvodini materijalnim opremanjem i unapređivanjem uslova za rad s mladima, kao i edukacijom zdravstvenih radnika za rad u savetovalištim.

Rad savetovališta za mlade finansiraju Republički fond za zdravstveno osiguranje Srbije, gradska i lokalna samouprava i Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku i demografiju.

Godina	Iznos koji je Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku i demografiju obezbedio za 21 savetovalište na teritoriji AP Vojvodine	Iznos koji je Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku i demografiju obezbedio za rad Savetovališta za mlade Novi Sad
2006.	450.000,00 dinara	
2007.	1.350.000,00 dinara	100.000,00
2008.	3.200.000,00 dinara	200.000,00
2009.	Bez finansiranja	Bez finansiranja

¹⁵ U analizi će se koristiti naziv Pokrajinski sekretarijat za socijalnu politiku i demografiju, budući da se rodna analiza odnosi na period pre rekonstrukcije Vlade APV i spajanja ovog sekretarijata s Pokrajinskim sekretarijatom za zdravstvo.

¹⁶ Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje zdravstvene delatnosti u zdravstvenim ustanovama, Sl. glasnik RS br. 43/2006.

Osnovni cilj programa „**Očuvanje i unapređivanje reproduktivnog zdravlja adolescenata**“ pored direktnih zdravstvenih efekata, jeste unapređivanje reproduktivnog potencijala mladih, kako bi se u budućnosti povećao natalitet, zatim podizanje nivoa zdravstvene i seksološke kulture oba partnera, promocija zdravog života kao stila života i načina razmišljanja, prevencija polno prenosivih bolesti, upotrebe alkohola, duvana i droga, kao i promocija lične odgovornosti mladih za sopstveno zdravlje.

Ova mera nastala je kao odgovor na problem niskog nataliteta u AP Vojvodini, na probleme rasprostranjenosti konzervativne kontrole rađanja, namernog prekida trudnoće, polno prenosivih bolesti, porasta broja osoba obolelih od SIDE, i zaraženih HIV virusom. Takođe, iskustva mnogih zemalja koje prolaze tranziciju društveno-ekonomskog sistema ukazuju na porast rizičnog ponašanja adolescenata, koje višestruko ugrožava reproduktivno zdravlje mladih: porast upotrebe duvana i alkohola, upotrebe droga, porast vanbračnih adolescentnih trudnoća u sve ranijim godinama života, porast adolescentnih namernih prekida trudnoća i porast seksualno prenosivih bolesti među mladima.¹⁷

Aktivnosti programa

Program unapređivanja reproduktivnog zdravlja realizuje se razvijanjem mreže savetovališta za mlade. Savetovalište ostvaruje svoj rad putem sledećih aktivnosti u okviru kojih se pružaju usluge mladima:

1. Promotivne i preventivne aktivnosti
Promotivne aktivnosti u pogledu reproduktivnog zdravlja, a koje se odnose na promociju rada savetovališta, promociju zdravih stilova života i uopšte širenje informacija i znanja o zdravom seksualnom životu, promenu ponašanja na individualnom nivou, kao i uticaj na razvoj celokupne sredine u poboljšanju zdravlja mladih. Organizuju se medijske prezentacije, kampanje, predavanja, tribine, kvizovi i distribuiraju se informativni materijali.
2. Grupni zdravstveno-vaspitni rad
Grupni zdravstveno-vaspitni rad odnosi se na radioničarski rad s mladima na temu reproduktivnog zdravlja, seksualnosti i drugih oblika rizičnog ponašanja mladih, pre svega bolesti zavisnosti i poremećaja ishrane. Mladi se uključuju kao vršnjački edukatori/ke koji dalje šire informacije i znanja svojim vršnjacima putem razgovora, radionica, predavanja i tribina, u saradnji s koordinatorima/kama iz savetovališta.
3. Individualno savetovanje
Individualno savetovanje podrazumeva mogućnost dobrovoljnog direktnog, razgovora s bilo kojim profesionalnom stručnjaka iz savetovališta koji pomoću metoda i tehnika za savetovanje mladom čoveku omogućavaju da dublje istraži mogućnosti za promenu rizičnih ili usvajanje zdravih obrazaca ponašanja.
4. Lečenje i dijagnoza najčešćih poremećaja reproduktivnog zdravlja mladih
Lečenje i dijagnoza reproduktivnog zdravlja podrazumeva ispitivanje zdravlja putem pregleda, dijagnostikovanje poremećaja zdravlja i lečenje.

Ciljna grupa programa

Program očuvanja i unapređivanja reproduktivnog zdravlja namenjen je deci i mladima, uzrasta od 10 do 19 godina, učenicima osnovnih i srednjih škola u Novom Sadu.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, 2009. godine u AP Vojvodini bilo je 118 475 mladih starosti od 10 do 19 godina, od čega je 49% mladih ženskog, a 51% muškog pola¹⁸.

Seksualno ponašanje mladih i reproduktivno zdravlje

Rizično seksualno ponašanje mladih potvrđuju podaci po kojima 13% mladih započinje seksualni život pre 14 godine, te da više od trećine mladih ima paralelnu vezu sa dva do tri partnera. Među studentskom populacijom, samo 34% je koristilo zaštitu prilikom seksualnog odnosa, a 28% je stupilo u seksualni odnos sa osobom koju je srelo prvi put.¹⁹

¹⁷ Preuzeto iz Programa demografskog razvoja AP Vojvodine

¹⁸ <http://nn01.stat.gov.rs/axd/pxweb2004/Dialog/Saveshow.asp>

¹⁹ Studija o zdravlju i zdravstvenom ponašanju mladih u AP Vojvodini prema standardima SZO

Prema podacima²⁰, na 1000 devojaka od 15 do 19 godina, svake godine u drugom stanju ostane oko 50, što znači da u kalendarskoj godini svaka dvadeseta devojka srednjoškolskog uzrasta ostane neplanirano u drugom stanju. Zvanični podaci Instituta za zaštitu zdravlja „Batut“ ukazuju na to da je u 2009. godini bilo 96 porođaja devojčica mlađih od 15 godina, dok se oko 1000 njih odlučilo na abortus. Svake godine se u Republici Srbiji registruje 16000 trudnoća među adolescentkinjama. Abortus je i dalje najviše korišćeni metod planiranja porodice u Srbiji.

Najnovija istraživanja u Republici Srbiji (UNICEF, SZO, UNFPA), objavljena u Strategiji razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji, ukazuju na činjenicu da su vodeći rizici po zdravlje mladih sve veća zloupotreba duvana, alkohola, opojnih droga, kao i saobraćajne povrede, zanemarivanje i zlostavljanje. Takođe, povećan je broj poremećaja ponašanja, bolesti zavisnosti, depresije i samoubistava, a zabeležena je i niska stopa kontraceptivne zaštite, sa sve većim porastom seksualno prenosivih infekcija.

Kada su u pitanju polno prenosive infekcije HIV/AIDS, zabeleženi su porast broja mladih ljudi koji koriste kondom prilikom seksualnih odnosa u poređenju s prethodnom decenijom i pozitivna reakcija mladih na preventivne programe. Ipak, još uvek je prisutna niska stopa dobrovoljnog testiranja na HIV (svega 2,7 na 1000 stanovnika). Zbog toga se dimenzije problema polno prenosivih infekcija (PPI) među mladima u Republici Srbiji mogu otežano procenjivati, čemu doprinosi i neadekvatno registrovanje ovih oboljenja. Rutinski podaci ukazuju na to da su neke PPI prisutnije čak tri do četiri puta češće u dobnoj grupi od 20 do 29 godina nego u ostalim uzrasnim grupama. Prema podacima Instituta za javno zdravlje „Milan Jovanović Batut“, približno četiri od pet (81%) novodijagnostikovanih osoba u 2009. godini inficiralo se HIV-om nezaštićenim seksualnim kontaktom. Više od polovine svih HIV pozitivnih osoba, 57% registrovano je u uzrasnoj grupi od 25 do 39 godina. Broj muškaraca inficiranih HIV-om je trostruko veći u odnosu na broj inficiranih žena.

Upravo ovi podaci ukazuju na značaj rada savetovališta za mlade i programa usmerenih na reproduktivno zdravlje u grupi adolescenata. Preventivni rad sa adolescentima dugoročno imaće uticaj na smanjenje broja mladih obolelih od PPI u kasnijoj dobi.

Aspekt rodne ravnopravnosti

Program je u osnovi namenjen pripadnicima oba pola i podstiče stav da je pitanje očuvanja reproduktivnog zdravlja, kao i odgovorno seksualno ponašanje jednako bitno i za devojke i za mladiće. Međutim, u samom programskom dokumentu nije definisano na koji način će se obezbediti da u aktivnostima budu obuhvaćeni podjednako i devojke i mladići (devojčice, dečaci), te da njihove specifične potrebe budu prepoznate.

3. Nalazi i rezultati

Podaci koji su dobijeni od Savetovališta za mlade Doma zdravlja Novi Sad obuhvatili su zastupljenost dečaka i devojčica, odnosno devojaka i mladića osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta u svim aktivnostima koje se programom nude mladima: savetovanja, radionice za grupni rad i upućivanja mladih na pregled. Pored podataka o korisnicima, prikupljene su i informacije o timu koji je angažovan u radu sa adolescentima.

Prikupljanje informacija se odvijalo u dve faze. U prvoj fazi podaci su prikupljeni u direktnom kontaktu sa zaposlenima u Savetovalištu za mlade Doma zdravlja Novi Sad; nakon analize podataka organizovane su dve fokus-grupe, jedna s profesionalcima savetovališta, a druga s vršnjačkim edukatorima. Obe fokus-grupe organizovane su s ciljem da se dodatno sagleda program kao i da se zajednički utvrdi šta su mogući razlozi za postojeće stanje.

²⁰ dr Katarina Sedlecki, Republički centar za planiranje porodice

Tabela 1 – Zastupljenost po polu i prema tipu aktivnosti u Savetovalištu za mlade Novi Sad, 2009. godina	Ukupno	Ž	%	M	%
broj dece i mladih koji učestvuju u grupnom radu	767	532	69.4%	235	30.6%
iz osnovnih škola	331	203	61.3%	128	38.7%
iz gimnazija	77	60	77.9%	17	22.1%
iz srednjih i stručnih škola	359	269	74.9%	90	25.1%
broj dece i mladih upućenih na pregled (PRZ)	290	259	89.3%	31	10.7%
iz osnovnih škola	15	15	100.0%		
iz gimnazija i srednjih stručnih škola	275	244	88.7%	31	11.3%
broj dece i mladih koja učestvuju u individualnom radu					
kod psihologa	1683	1131	67.2%	552	32.8%
iz osnovnih škola	512	269	52.5%	243	47.5%
iz gimnazija i srednjih stručnih škola	1171	862	73.6%	309	26.4%
kod pedagoga	378	187	49.5%	191	50.5%
iz osnovnih škola	231	118	51.1%	113	48.9%
iz gimnazija i srednjih stručnih škola	147	69	46.9%	78	53.1%
kod pedijatra	1174	756	64.4%	418	35.6%
iz osnovnih škola	397	205	51.6%	192	48.4%
iz gimnazija i srednjih stručnih škola	777	551	70.9%	226	29.1%

Prema podacima iz gornje tabele može se uočiti:

- od 767 adolescenata koji su učestvovali u grupnom radu, 69,4% jesu devojčice/devojke;
- Najmanje dečaka je iz gimnazija (22,1 % mladića); nešto je veća prisutnost dečaka kod korisnika koji dolaze iz srednjih stručnih škola (25,1% mladića i 74,9% devojaka), a iz osnovnih škola u programu je učestvovalo 61,3% devojčica i 38,7% dečaka;
- devojčice/devojke su činile većinu, bez obzira na to da li dolaze iz osnovne škole, gimnazije ili srednje stručne škole;
- na pregled je upućeno 89,3% devojčica/devojaka i svega 10,7% dečaka/mladića;
- kada je u pitanju učešće u individualnom radu, od ukupno 1683 adolescenta koji su bili kod psihologa, 67,2% čine devojčice/devojke, dok je kod pedijatra bilo 64,4% devojaka. Ipak, ako se odvojeno posmatra osnovna škola, u učešću u individualnom radu broj devojčica i dečaka je izbalansiran, dok je razlika u učešću dečaka i devojčica znatno veća kada su u pitanju mladi iz srednjih škola;
- Kada je u pitanju odlazak kod pedagoga, podjednak je broj i devojčica/devojaka i dečaka/mladića (50,5% dečaka nasuprot 49,9% devojčica).

Tabela 2 – Pružaoци usluga po polu, 2009. Savetovalište za mlade Novi Sad	Ukupno	Ž	%	M	%
vršnjački edukatori	19	12	63%	7	37%
profesionalci	9	9	100.0%		
pedagoško psihološke službe po školama	82	80	98%	2	2%

Prema podacima iz gornje tabele može se uočiti:

- među vršnjačkim edukatorima ima 12 devojaka i 7 mladića;
  - među profesionalcima koji realizuju program, kao i među onima koji pružaju usluge savetovališta, gotovo isključivo su zastupljene žene, kao i među profesionalcima pedagoško psiholoških službi pri školama.
- Stručni tim koji radi s mladima nije prošao edukacije iz oblasti rodne ravnopravnosti, kao ni stručnjaci u školama koji su najviše u kontaktu sa decom i koji ih upućuju da se obrate savetovalištu.

Tabela 3 – Druge aktivnosti i distribucija po polu, Savetovalište za mlade Novi Sad, 2009.	Ukupno	Ž	%	M	%
Aktivnosti					
broj savetovanja	3235	2074	64.1%	1161	35.9%
broj upućivanja na pregled	290	259	89.3%	31	10.7%
broj radionica	279	-	-	-	-
radionice sa učenicima OŠ	68	-	-	-	-
radionice sa učenicima OŠ	211	-	-	-	-

Kako bi se prikupljeni podaci predstavljeni u tabelama dodatno analizirali, te razumeli i/ili potvrdili nalazi, organizovane su dve fokus-grupe; jedna sa stručnjacima iz savetovališta, a druga s vršnjačkim edukatorima. Osnovni cilj fokus-grupa bio je u tome da se čuje njihovo mišljenje o programu, da se s njima prodiskutuje o podacima o polnoj zastupljenosti u programima, kao i da se daju predlozi za unapređivanje programa uopšte, a potom i poboljšanje programa imajući u vidu rodni aspekt.

Prema viđenju profesionalaca koji rade u savetovalištu, informacije o programu, kao i dostupnost uslugama imaju podjednako i devojčice/devojke i dečaci/mladići. Informacije o programu savetovališta dostavljaju se preko pedagoško-psiholoških službi škole, a u njima su sadržane važne informacije o radu savetovališta i vrstama usluga koje se pružaju. Dodatno, informacije o savetovalištu dobijaju se direktno, preko tribina koje se održavaju u školama, putem lifleta, medijskih prezentacija, kao i od mladih koji su bili u savetovalištu.

*„Kod nas važi mišljenje da je žena odgovorna za zaštitu.“
„Devojčice su zrelije, imaju odgovornost za svoje izbore.“
„Dečaci misle da znaju sve.“*

Moguće uzroke za to što je znatno više devojčica/devojaka koristilo ponuđene usluge, profesionalci koji rade u savetovalištu vide pre svega u **načinu vaspitavanja i mentalitetu**.

Sledeći mogući uzrok, prema viđenju profesionalaca iz savetovališta, jeste u načinu uključivanja od strane pedagoško-psiholoških službi. Profesionalci navode da se saradnja sa školama razlikuje od škole do škole, da je mnogo bolja saradnja sa stručnim službama srednjih škola, i da je nedovoljna rodna senzibilisanost razrednih starešina, ali i samih stručnih saradnika u određenoj meri doprinela da daleko veći broj devojčica/devojaka koristi usluge savetovališta.

Adolescenti korisnici Savetovališta za mlade, kao i vršnjački edukatori, ističu da su informacije o savetovalištu dobijali od razrednih starešina, preko tribina koje su organizovane, kao i putem promotivnih flajera. Ipak, oni naglašavaju da je početno informisanje nedovoljno dobro tj. da oni najčešće nisu dovoljno upoznati s detaljima u vezi sa savetovalištem, kao ni šta tamo mogu tačno da očekuju. Oni naglašavaju da su im razredne starešine često naređivale da idu na predavanja u savetovalište. Oni smatraju da bi bolje objašnjenje uticalo na to da bude veći broj zainteresovanih uopšte, kao i više dečaka/mladića.

Moguće uzroke manjeg broja dečaka/mladića koji idu u savetovalište učesnici programa i vršnjački edukatori vide u tome što su devojčice više zainteresovane da dobiju informacije o reproduktivnom zdravlju.

Učesnici takođe navode da veliku odgovornost imaju roditelji koji usmeravaju ponašanje svoje dece, i da je vaspitanje „tradicionalističko“, a pod tim su naveli:

*„Roditelji ne razgovaraju dovoljno sa svojom decom, a posebno ne sa dečacima.“
„Kada je u pitanju neželjena trudnoća u adolescenciji, i dalje se smatra da je kriva devojka a ne momak. Mladići ne znaju gotovo ništa o trudnoći i kontracepciji.“*

Kada je u pitanju unapređivanje programa, učesnici programa kao i vršnjački edukatori, smatraju da bi trebalo:

- poboljšati inicijalno informisanje o samim temama predavanja;
- povećati motivisanost mladih da dolaze na predavanja tako što će se uvesti interaktivni način rada sa dovoljno vremena za pitanja, i izabrati zanimljivi predavači, kao i uključivanjem vršnjačkih edukatora u kreiranje samog programa, zajedno s profesionalcima.

4. Razmatranja

Iz primera analiziranih podataka rada Savetovališta za mlade Novi Sad, uočava se da, kada je u pitanju vođenje programa, stručna podrška, ali i učešće u samom programu, većinom su prisutne osobe ženskog pola. Uočeni rodni obrazac nije prepoznat prilikom planiranja programa, pa samim tim ni aktivnosti nisu planirane tako da promene ovu situaciju niti je do izmena došlo tokom sprovođenja programa.

Uzroci uočenog rodnog obrasca mogu se posmatrati kao **posledica vaspitnog modela i kulturoloških stereotipa** (kao npr. da se o reproduktivnim pitanjima informišu i edukuju samo devojke). Na taj način, na devojke se prenosi veća odgovornost za seksualno ponašanje, i njihovo i ponašanje suprotnog pola. Ishodi smanjene odgovornosti i nedovoljne informisanosti dečaka jesu povećani rizici u reproduktivnom ponašanju mladih, u sferi reproduktivnog zdravlja, na polju seksualnosti i zdravih partnerskih odnosa.

Dalje, dodatni uzrok tome što su devojčice znatno više korisnici usluga jeste način uključivanja mladih, što ukazuje na nedovoljnu rodnu senzibilisanost kada je u pitanju reproduktivno zdravlje mladih, pre svega psihološko pedagoških službi, a i saradnika savetovališta.

Činjenica da među profesionalcima koji pružaju uslugu žene čine većinu, doprinosi tome da su devojčice/devojke više i korisnice ponuđenih programa. Postavlja se pitanje da li bi mladići/dečaci bili više aktivni kada bi među angažovanim profesionalcima bilo više osoba muškog pola.

5. Zaključci i preporuke

Kao rezultat rodne analize na primeru Savetovališta za mlade iz Novog Sada, uočeno je da su **dečaci/mladići daleko manje obuhvaćeni programom reproduktivnog zdravlja i da njihovo učešće u ukupnom broju adolescenata koji koriste usluge Savetovališta za mlade u Novom Sadu i u proseku iznosi oko 32%. Dodatno, broj dečaka/mladića opada na prelasku iz osnovne u srednju školu. Isto je i s brojem muškaraca među profesionalcima. Među profesionalcima koji pružaju usluge u savetovalištu, žene čine 100%.**

Ukoliko se zadrži postojeće stanje, posledice mogu biti sledeće:

- nedovoljna informisanost dečaka o reproduktivnom zdravlju;
- smanjenje odgovornosti i povećani rizici u reproduktivnom ponašanju adolescenata i adolescentkinja, u sferi reproduktivnog zdravlja, na polju seksualnosti i zdravih partnerskih odnosa;
- povećanje rizika od polno prenosivih bolesti, kao i druge posledice po zdravlje i kvalitet života oba partnera;
- odgovornost za reproduktivno zdravlje i seksualno odgovorno ponašanje ostaje dominantno na devojka, što bi imalo loše posledice i po njihovo zdravlje, kao i na kvalitet života kao i kvalitet partnerskih odnosa.

S ciljem unapređivanja programa iz rodnog aspekta, kao i iz aspekta dostupnosti mladima, preporuke su sledeće:

- povećati procenat dečaka/mladića koji učestvuju u programu na 50%, što približno odgovara ukupnom broju mladića u ciljnoj grupi mladih od 10 do 19 godina starosti;
- povećati postotak mladića/dečaka među vršnjačkim edukatorima na 50%;
- povećati procenat muškaraca među profesionalcima koji će biti uključeni u rad savetovališta na 30% i to sledećom dinamikom (10% u 2011, 20% u 2012, i 30% u 2013. godini);
- poboljšati nivo znanja o rodnom aspektu reproduktivnog zdravlja među stručnjacima/kinjama iz savetovališta, kao i u stručno pedagoškim službama u školama;
- nastaviti vođenje redovne evidencije i evaluacije programa, uz dodatak obaveznog vođenja rodno senzitivne statistike za sve usluge savetovališta, kao i za zaposlene u savetovalištim;
- ustanoviti jedinstven način vođenja evidencije i izveštavanja za sva savetovališta u AP Vojvodini, te omogućiti transparentnu razmenu ovih informacija;
- poboljšati sprovođenje programa korišćenjem interneta, interaktivnih metoda učenja i primanja informacija, kao i uvođenjem većeg broja vršnjačkih edukatora;

- organizovati prezentaciju programa sa akcentom na rodni aspekt reproduktivnog zdravlja za saradnike savetovališta: psihološko pedagoške službe i razredne starešine, naglašavati važnost i korist od uključivanja podjednakog broja devojaka i mladića u programe, te podržati škole u aktivnostima koje su neophodne kako bi se broj dečaka/mladića koji se javljaju u savetovalište povećao (na primer, uvesti predavača muškarca);
- obezbediti u 2011. godini budžetska sredstva za podršku sprovođenju projekata iz oblasti reproduktivnog zdravlja mladih;
- obezbediti edukaciju stručnog kadra iz oblasti rodne ravnopravnosti uključujući i rodni aspekt reproduktivnog zdravlja;
- animirati vršnjačke edukatore da putem promotivno-preventivnih aktivnosti savetovališta više informišu mlade; u lifletima posvetiti deo teksta informisanju dečaka o značaju njihove veće uključenosti, inicirati povezivanje s mladima NVO koji imaju slične programske aktivnosti (npr. Novosadski humanitarni centar);
- poboljšati uključivanje mladih po školama intenziviranjem saradnje sa školama; Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju bi, na primer, slanjem dopisa školama doprineo da se poboljša komunikacija stručnih službi u školama sa Savetovalištem, a radi daljeg unapređivanja programa;
- uspostaviti ili promovisati postojeće interaktivne internet prezentacije kako bi mladi mogli anonimno, na brz i siguran način, doći do važnih informacija koje se tiču reproduktivnog zdravlja i seksualno odgovornog ponašanja;
- primeniti model rodne analize koji je urađen u savetovalištu u Novom Sadu na postojeća savetovališta u AP Vojvodini.

2

Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju

Rodna analiza projekta pomoći u kući „Starost kao doba života“

Autorka: Marija Fenjac, viša stručna saradnica

1. Ciljevi i predmet rodne analize

Predmet rodne analize jeste projekat pomoći u kući „Starost kao doba života“, koji se sprovodio na teritoriji opštine Inđija. Projekat koji se sprovodio u Inđiji izabran je za analizu kao jedan od projekata pomoći u kući koji je AP Vojvodina kontinuirano podržavala od januara 2005. do kraja 2009. godine. Osnov za finansiranje ovog programa nalazi se u Odluci o posebnim oblicima socijalne zaštite u AP Vojvodini (Službeni list APV broj 17/2002). Projekat je sprovodila nevladina organizacija „Inicijativa žena Inđije“ iz Inđije. Projekat se sprovodi i dalje na teritoriji ove opštine, s tim što je u 2010. godini njegovo finansiranje preuzela lokalna samouprava.

Pravo na pomoć u kući jedno je od prava koje se, pored prava na institucionalni smeštaj i prava na hraniteljsku porodicu, obezbeđuje starim licima na teritoriji AP Vojvodine. Pomoć u kući obezbeđuje se u ukupno 34 opštine, što čini 75,5% od ukupnog broja opština na teritoriji AP Vojvodine.

Osnovni cilj rodne analize projekta pomoći u kući „Starost kao doba života“ jeste da se:

- utvrdi da li je i na koji način aspekt rodne ravnopravnosti bio uključen u planiranje i sprovođenje programa;
- utvrdi zastupljenost žena i muškaraca među korisnicima i pružaocima usluga;
- predloži izmene u samom programu ukoliko su potrebne, radi unapređivanja rodne ravnopravnosti.

2. O projektu pomoći u kući „Starost kao životno doba“

Osnovni cilj ovog projekta jeste poboljšanje kvaliteta i uslova života u starosti osobama starijim od 65 godina, koje žive u jednočlanim ili dvočlanim staračkim domaćinstvima u Inđiji, a kod kojih su, zbog bolesti, invalidnosti ili duboke starosti i staračke iznemoglosti, smanjene sposobnosti samousluživanja i obavljanja nekih neodložnih poslova u domaćinstvu. Ovaj cilj se nastoji ostvariti pružanjem adekvatnih usluga pomoći u kući, koje će omogućiti starijim licima da se što duže zadrže u svom prirodnom okruženju.

Pored brige o starim licima, ovim programom, kao pružaoci usluga zapošljavaju se osobe s tržišta rada, te se na taj način smanjuje nezaposlenost na teritoriji opštine Inđija.

Osnovne usluge koje projekat pomoći u kući pruža svojim korisnicima jesu: (1) održavanje higijene stambenih prostorija; (2) nabavka namirnica, priprema lakih obroka, održavanje higijene posuđa; (3) pomoć u zagrevanju prostorije; (4) pomoć u održavanju higijene odevnih predmeta, obuće i posteljine; (5) pomoć pri kretanju u stanu i dvorištu; (6) peglanje; (7) nabavka lekova, zakazivanje specijalističkih pregleda, odvođenje kod lekara; (8) overa zdravstvenih knjižica i uputa za specijalističke preglede; (9) donošenje na pranje i vraćanje posteljine i rublja; (10) staranje o plaćanju računa za komunalne usluge.

Pored navedenih usluga koje su pružane starim licima, sprovedene su i druge aktivnosti kao što su: organizovanje tribina na teme u vezi s problematikom trećeg doba; organizovanje druženja za korisnike; saradnja s medijima; obilasci korisnika/ca s ciljem evaluacije rada.

Položaj i briga o starima u AP Vojvodini

Stanovništvo AP Vojvodine među najstarijima je na svetu, a proces starenja nastaviće se i u neposrednoj budućnosti. Prema popisu iz 2002. godine, u AP Vojvodini ima 315.185 lica od 65 godina starosti, pa naviše, od čega 125.964 muškarca (40%) i 189.221 žena (60%), dok ih je po popisu iz 1991. godine bilo 237.519. Prema istom popisu iz 2002. godine udeo starog stanovništva (od 65 godina, pa naviše) u ukupnom broju stanovnika AP Vojvodine jeste 15.5%, dok je deset godina ranije (1991.) njihov udeo iznosio 12.1%. Ovo ukazuje na trend povećanja udela starih lica u ukupnoj populaciji.

Opština Inđija, u kojoj se sprovodio projekat pomoći u kući, prema popisu iz 2002. godine ima 49.609 stanovnika, od kojih u gradskim naseljima opštine Inđija živi njih 26.247, a u ostalim naseljima 23.362. Od ovog broja, oko 7729 jesu lica starija od 65 godina, među kojim ima 4615 (59,7%) žena i 3114 muškaraca (40,3%).

Iz aspekta kvaliteta života, siromaštvo je rasprostranjenije među starijim licima, a uslovi stanovanja i struktura potrošnje su lošiji u poređenju sa ostalom populacijom. Siromaštvo naročito pogađa ruralna staračka stanovništva i starije osobe koje nisu korisnici penzija. Žene imaju duži životni vek, a niže penzije, pa su samim tim više izložene riziku od siromaštva u starosti. Istovremeno, postoje slabosti u institucionalnom i instrumentalnom zadovoljavanju potreba ovih osoba, kao i slabosti u ukupnoj društvenoj organizovanosti. Postojeći sistem socijalne zaštite potrebno je prilagoditi socijalnim i ekonomskim posledicama starenja stanovništva, zbog demografskih procena da će se proces starenja stanovništva intenzivirati i da će usled daljeg produženja prosečnog ljudskog veka doći do znatnog uvećanja broja starih.

Na teritoriji AP Vojvodine postoji 17 državnih i sedam privatnih ustanova za smeštaj starih lica. Ove ustanove su uglavnom raspoređene po gradskim sredinama, što otežava pristup starih lica sa sela ovom obliku zaštite, a ne postoji njihova spremnost za promenu okruženja i prilagođavanje životu u gradskoj sredini. U državnim ustanovama smešteno je ukupno 4798 starih lica, od toga je 64% (3065) žena i 36% (1733) muškaraca (Tabela 1). U privatnim domovima smešteno je 136 korisnika (ne raspoložemo podacima o polu).

Tabela 1: Broj žena i muškaraca smeštenih u 17 državnih ustanova na teritoriji AP Vojvodine u junu 2010. godine					
Ustanova	Ukupno korisnika	Žene	% Ž	Muškarci	% M
GC Srem Ruma	259	176	68%	83	32%
GC Bačka Palanka	178	116	65%	62	35%
GC Kikinda	235	136	58%	99	42%
GC Kanjiža	110	63	57%	47	43%
GC Novi Sad	1109	748	67%	361	33%
Dom za stare Apatin	251	144	57%	107	43%
GC Vršac	137	91	66%	46	34%
GC Bečej	242	132	55%	110	45%
GC Pančevo	253	178	70%	75	30%
GC Zrenjanin	299	192	64%	107	36%
GC Sombor	361	232	64%	129	36%
Dom za stare Novi Kneževac	28	17	61%	11	39%
Dom za stare Kula	148	97	66%	51	34%
GC Subotica	735	462	63%	273	37%
Dom za stare Mol	310	192	62%	118	38%
GC Vrbas	143	89	62%	54	38%
UKUPNO	4798	3065		1733	
%	100%	64%		36%	

Usluge pomoći u kući, kao i institucionalni smeštaj starih lica, manje su dostupni populaciji koja živi u seoskim sredinama.

Pravo na smeštaj u drugu porodicu (hraniteljstvo) ostarela lica koriste veoma retko, iako na to imaju pravo u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana.

Opština Inđija ne raspolaže klasičnim domskim kapacitetima niti alternativnim vidom smeštaja za stara lica (jedina ustanova za smeštaj starih u Sremu jeste Gerontološki centar u Rumi).

3. Nalazi i rezultati

Analizirani su podaci dobijeni od nevladine organizacije „Inicijativa žena Inđije“ iz Inđije. Podaci su obuhvatili zastupljenost žena i muškaraca u svim aktivnostima koje postoje i postojeće resurse koje program nudi starim licima.

Prikupljanje informacija se odvijalo u dve faze. U prvoj fazi, podaci su prikupljeni u direktnom kontaktu s predstavnicama nevladine organizacije, a nakon analize podataka organizovana je fokus-grupa s pet gerontodomaćica koje pružaju usluge pomoći u kući, kao i intervju s koordinatorkama programa. Fokus-grupa s korisnicima usluga nije mogla da bude organizovana zbog specifičnosti ciljne grupe, tako da je u tom segmentu tim koji je radio analizu ostao bez direktnih informacija koliko su korisnici zadovoljni kvalitetom pruženih usluga. Takođe, nemoguće je bilo utvrditi učestalost dobijenih usluga, kao i dužinu vremena koje gerontodomaćice u proseku provode kod korisnika.

Tabela 2: Zastupljenost žena i muškaraca među korisnicima projekta u Inđiji, 2009. godine			
Zastupljenost žena i muškaraca u projektu pomoći u kući u opštini Inđija	ukupan broj	žene	muškarci
Broj korisnika koji dobijaju usluge	206	138	68
	%	100%	67%
Broj korisnika koji su na listi čekanja	26	19	7
	%	100%	73%
Osobe koje su angažovane u radu s korisnicima	7	7	0
	%	100%	100%
Osobe koje učestvuju u odlučivanju o tome koju će uslugu koje lice dobiti	2	2	0
	%	100%	100%

- Iz gornje tabele možemo zaključiti da su korisnici usluge pomoći u kući u većem broju žene. Uslugu je koristilo 138 žena (67%) i 68 muškaraca (33%);
- Na listi čekanja za usluge situacija je identična (19 žena i sedam muškaraca);
- U direktnom radu s korisnicima angažovano je samo sedam žena;
- Dve žene upravljaju projektom i odlučuju o tome ko će dobiti koju vrstu usluge.

Tabela 3: Vreme utrošeno po korisniku u toku jednog meseca, broj i pol korisnika prema vrsti usluge			
Raspodela resursa projekta po korisnicima	ukupno	žene	muškarci
Vreme utrošeno na korisnike u toku jednog meseca	*	*	*
Broj korisnika prema vrstama usluga	206	138	68
Nabavka lekova	138	108	30
	%	100%	78%
			22%

Jedino za uslugu nabavke lekova postoji informacija koliko tačno korisnika ovu uslugu koristi, dok za druge usluge te vrste evidencije nema, kao što se vidi iz gornje tabele. Nemogućnost da se dobiju podaci o korisnicima svake vrste usluge značajan je nedostatak u samom sprovođenju projekta i onemogućava detaljniju analizu koje su usluge koji korisnici najviše koriste. Pored vrste usluge, ne postoji precizna evidencija o vremenu utrošenom po korisniku.

Nalazi iz intervjua

Prema informacijama dobijenim putem intervjua s koordinatorkama projekta utvrđeno je da pomoć jedne domaće u proseku dobija 25 domaćinstava nedeljno. U zavisnosti od potrebe i procene, korisnici uslugu pomoći u kući mogu dobiti najviše u trajanju od dva sata nedeljno, mada postoji mogućnost da uslugu dobiju u trajanju od jednog sata nedeljno ili dva sata svake druge nedelje. Takođe, korisnici na osnovu ponuđene liste sami biraju uslugu koja im je neophodna, a koordinatorka izlaze na teren da utvrde da li je ta vrsta usluge zaista potrebna.

Nalazi iz fokus-grupa

Iz nalaza fokus-grupa, kao i iz intervjua s koordinatorkama proizilazi da nema razlike u vremenu koje gerontodomaćice provode u pružanju usluga muškarcima i ženama, ali ima razlike u vrstama usluga koje im se pružaju.

Muškarci više imaju potrebu za uslugama kao što su kuvanje i peglanje, a žene više za uslugama spremanja kuće i održavanja higijene. Muškarci su fleksibilniji, a žene su zahtevnije i imaju veća očekivanja, jer su ranije same obavljale kućne poslove, pa očekuju da se kućni poslovi nastave obavljati onako kako su one to radile. Žene u odnosu na muškarce imaju više potrebe za uslugama plaćanja računa i nabavke namirnica, jer su se ranije manje time bavile i u tome se slabije snalaze (tradicionalno su muškarci više vodili računa o poslovima van kuće).

Žene, korisnice usluga, najčešće nisu bile zaposlene i radile su kućne poslove, te se u starijem dobu manje kreću, manje druže, slabije snalaze u društvu i teže uklapaju. Razlike postoje i u tome što se žene najčešće obraćaju za pomoć, jer zbog bolesti nisu u stanju da rade kućne poslove, a muškarci iz razloga jer ne umeju da ih obavljaju. Ukoliko korisnici još uvek nemaju potrebu za pomoći u pogledu održavanja higijene stana, mogu koristiti usluge nabavke lekova i zakazivanja zdravstvenih pregleda, ili usluge nabavke namirnica i plaćanja računa.

Prema rečima koordinatorke projekta, nije moguće izlistati usluge koje dobijaju pojedini korisnici. Postoji baza podataka u udruženju, ali oni sumiranje podataka o broju usluga koje dobije jedno lice u nekom periodu smatraju prevelikim poslom.

Budući da je **znatno veći broj žena (138) nego muškaraca (68) koji koriste usluge pomoći u kući**, te da je i na listi čekanja za korišćenje tih usluga više žena (19 žena, sedam muškaraca), posebno se u toku fokus-grupe diskutovalo o mogućim uzrocima ovih razlika, o vrstama usluga koje koriste žene i muškarci i drugim aspektima koji bi mogli da objasne uočene razlike.

Gerontodomaćice su na osnovu svog iskustva u radu na ovom projektu (većina njih radi na projektu od početka realizacije, dakle šest godina), istakle da su **mogući uzroci** za to duži životni vek žena, zatim to što je ženama „važnija“ higijena u kući nego muškarcima, te to što one kada više same ne mogu da rade, više traže pomoć drugih (u ovom slučaju gerontodomaćica). Takođe, kao jedan od uzroka gerontodomaćice su navele i veći broj žena koje žive same, odnosno to što se muškarci, nakon smrti supruga mnogo češće u starijem dobu odlučuju na ponovni brak nego žene koje ostaju same nakon smrti supružnika. Muškarci tada uglavnom stupaju u brak sa ženama koje su mlađe i koje mogu da nastave da vode računa o domaćinstvu.

I muškarci i žene se teško odlučuju da napuste svoje kuće i odu da žive sa svojom decom u njihovoj kući, a još teže da se smeste u neku instituciju.

Gerontodomaćice koje su zaposlene u ovom programu i same dolaze iz ugroženih grupa stanovništva – izbelice, samohrane majke, teško zapošljive kategorije na tržištu rada (žene preko 50 godina starosti, one koje su ostale bez posla nekoliko godina pre odlaska u penziju i slično). Deo diskusije u fokus-grupi bio je posvećen i njihovom statusu i pitanjima koja donekle oslikavaju njihov položaj.

Gerontodomaćice rade osam sati dnevno i u toku jednog dana obiđu tri -četiri domaćinstva. U odnosu na procenu potreba za svakog pojedinačnog korisnika/cu, prosečno se zadržavaju između jednog i dva sata u jednom domaćinstvu. Neka domaćinstva obilaze se jednom nedeljno, a neka jednom u dve nedelje.

Ono što njima najteže pada tokom obavljanja posla jesu loše vremenske prilike, kada im je mnogo teže da obilaze domaćinstva, budući da posete obavljaju peške ili biciklom. Takođe, težak život korisnika i „nemogućnost da se svima pomogne emotivno ih iscrpljuje“. Korisnici koje obilaze uglavnom nemaju podršku svoje dece, nema ko da im pomogne i jedino su gerontodomaćice u nekim slučajevima osobe koje ulaze u kuće tih starijih lica.

4. Razmatranja

Projektom pomoći u kući obuhvaćen je veći broj starijih žena nego muškaraca (67% naspram 33%), i to pre svega zato što žene čine većinu među populacijom starijom od 65 godina (60% žena i 40% muškaraca), češće nemaju redovne prihode od penzije, te ni mogućnost da angažuju pomoć tako što bi platile te usluge.

Dodatni razlog jeste taj što žene, usled dužeg životnog veka, ostaju same nakon smrti supružnika i nema ko da o njima brine, te im je potrebna pomoć trećeg lica. One ostaju da borave u svojim domovima, pa im je češće

potrebna usluga pomoći u kući, dok se muškarci češće smeštaju kod dece, srodnika, u ustanove socijalne zaštite ili stupaju u nove zajednice sa ženama koje o njima mogu da vode brigu.

Gerontodomaćice koje na terenu pružaju usluge pomoći u kući, imaju mnogo korisnika, na njih pet dolazi 206 korisnika, što u proseku iznosi 41 korisnik po jednoj gerontodomaćici. Jedan korisnik u proseku dobija pomoć u trajanju od sat do dva sata nedeljno, što ukazuje na to da su ili gerontodomaćice preopterećene, ili da korisnici ne dobijaju adekvatnu uslugu. Dodatno, a prema izjavama samih gerontodomaćica, one se emotivno iscrpljuju u radu s korisnicima.

Za angažovanje pomoći u kući gerontodomaćice su plaćene 158 RSD bruto po satu, plaćeni su im doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje, a teče im i staž. Zarada koju one primaju je znatno ispod cene istog rada na tržištu.

5. Zaključci i preporuke

Projekat pomoći u kući „Starost kao doba života” sprovodi se od 2005. godine i značajan je izvor informacija kada su u pitanju potrebe korisnika i korisnica. Međutim, nepostojanje podataka onemogućilo je dublju analizu potreba starih lica na području opštine Inđija. Da bi se utvrdilo koliko je projekat odgovorio na potrebe korisnika i korisnica, neophodno je da se pribave podaci koji nedostaju, a koji se odnose na:

- broj korisnika, prema vrsti usluge, polu i trajanju u pružanju usluga (vremenu koje korisnik dobija);
- informacije o uslugama koje su identifikovane tokom implementacije kao potrebne, a da nisu predviđene samim projektom.

Pored navedenog, nedostaje sistem monitoringa i evaluacije projekata koje podržava AP Vojvodina, jer se praćenje realizacije projekata vrši samo putem tromesečnog i završnog izveštavanja a sistem nije izgrađen ni kod implementatora projekta. Usluga pomoći u kući ne pruža se na osnovu usvojenog standarda (standardi su u procesu izrade i usvajanja), pa je i samo sprovođenje različito u zavisnosti od toga ko sprovodi projekat. U primeru projekta u Inđiji primećeno je da na jednu gerontodomaćicu ide veoma velik broj korisnika, pa se s jedne strane postavlja pitanje preopterećenosti gerontodomaćica i uslova njihovog rada, a sa druge strane – kvaliteta usluga koje dobijaju korisnici. Iz ovoga sledi da je neophodno:

- usvojiti standarde u pružanju usluge pomoći u kući, uključujući i pitanje položaja gerontodomaćica;
- razmotriti mogućnost povećanja zarade gerontodomaćica, na cenu približnu ceni na tržištu za istu uslugu, a uštede napraviti na drugim mestima unutar podržanih projekata;
- na osnovu dostupne rodno osetljive evidencije, redovno sprovoditi monitoring aktivnosti u okviru projekta i predlagati načine za unapređivanje programa;
- sprovesti istraživanje o potrebama žena i muškaraca u starosti i prilagoditi usluge pomoći u kući njihovim potrebama;
- s ciljem uvođenja principa rodne ravnopravnosti u projekte koje podržava AP Vojvodina, u saradnji sa Pokrajinskim sekretarijatom za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, obezbediti dodatne obuke o uvođenju principa rodne ravnopravnosti u programe i politike za zaposlene u Pokrajinskom sekretarijatu za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju, kao i za korisnike čiji se rad podržava.

Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice

Rodna analiza nadležnosti: „Davanje saglasnosti srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine na broj učenika za sticanje prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije”

Autorka: Sonja Čato, savetnica

3

1. Ciljevi i predmet rodne analize

Predmet analize bila je jedna od nadležnosti Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice a to je davanje saglasnosti svim srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine na broj učenika za sticanje prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije za različite obrazovne profile. Ciljevi rodne analize su:

- da se utvrdi koliko polaznika i polaznica upisuje ove programe, koliko ih završava, koji su obrazovni profili najtraženiji, za koje se najviše odnosno najmanje opredeljuju, koliki su troškovi;
- da se utvrdi da li su i žene i muškarci imali jednak pristup ovim programima, koje su obrazovne profile izabrali, te da li su ovi programi imali efekte na njihovo zapošljavanje ili poboljšanje ekonomskog položaja (ukoliko ovi podaci postoje);
- da se predlože mere s ciljem poboljšanja ovih programa, kao i mere koje će doprineti ostvarivanju rodne ravnopravnosti.

2. Informacije o analiziranoj nadležnosti

Na osnovu člana 34. stav 1. tačka 18. Zakona o utvrđivanju nadležnosti Autonomne Pokrajine Vojvodine (Službeni glasnik RS, broj: 99/2009) i člana 21. stav 2., člana 36. stav 2. i člana 48. Odluke o pokrajinskoj upravi (Službeni list APV, broj: 4/2010), rešavajući po zahtevu škole, pokrajinski sekretar za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice donosi rešenje o davanju saglasnosti srednjoj školi na broj učenika za prekvalifikaciju, dokvalifikaciju i specijalizaciju za određenu školsku godinu, za tražene obrazovne profile.

Srednje škole na teritoriji AP Vojvodine obraćaju se Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice sa zahtevom za davanje pomenute saglasnosti. Sekretarijat proverava zakonske preduslove za to (verifikovanost škola za obavljanje tražene delatnosti, mišljenje školskog odbora) i rešenjem daje saglasnost školi za traženo obrazovanje učenika prema obrazovnim profilima.

Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice ne učestvuje u plaćanju troškova prekvalifikacije, dokvalifikacije i prekvalifikacije kandidata. Troškove snose kandidati za različite programe, dok škole ovim putem ostvaruju dodatne prihode.

Aktivnosti programa

Program nudi kandidatima, pre svega, mogućnost da se obrazuju za različite obrazovne profile (vidi tabelu 1), kao i konsultacije tokom školske godine.

Ciljna grupa

Ciljna grupa su lica koja su završila srednju školu, ali sada žele da se prekvalifikuju, dokvalifikuju ili specijaliziraju za neko zanimanje. Razlozi zbog kojih se kandidati opredeljuju za ove programe jesu različiti; veća mogućnost zaposlenja s nekim drugim profilom, želja da promene obrazovni profil ili želja da pokrenu neku poslovnu delatnost koja je uslovljena diplomom u datom obrazovnom profilu.

Dodatne informacije o ciljnoj grupi

Kada je u pitanju srednjoškolsko obrazovanje, u AP Vojvodini u školskoj 2007/08. godini podjednako devojaka i mladića je završilo srednju školu (Tabela 1) s tim što devojke nešto više od mladića završavaju IV stepen, dok

svega 34.9% devojaka završava III stepen nasuprot 65,1% mladića; to je najviše zato što školovanje za obrazovne profile za koje se više opredeljuju devojke najčešće traje četiri godine.

Školska godina	Ukupno završili školu			Završili III stepen			Završili IV stepen		
	svega	M	Ž	svega	M	Ž	svega	M	Ž
2007/08	18119	8904	9215	4917	3203	1714	13202	5701	7501
		49.1%	50.9%		65.1%	34.9%		43.2%	56.8%

Izvor: Republički zavod za statistiku

3. Nalazi i rezultati

Analizirani su podaci dobijeni od 12 srednjih škola na teritoriji AP Vojvodine. Podaci su obuhvatili zastupljenost žena i muškaraca polaznika/ca unutar obrazovnih profila u programima prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije, kao i zastupljenost žena i muškaraca među zaposlenima u školi koji organizuju program prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije kandidata.

Pored zastupljenosti u programu, analizirano je da li postoji razlika u broju položenih ispita između muškaraca i žena, koliko i jedni i drugi imaju položenih u odnosu na broj predviđenih ispita, kao i procenat žena i muškaraca koji su završili školovanje.

Pored analize podataka koji su dobijeni od srednjih škola, organizovane su i tri fokus grupe, da se dodatno provere dobijeni nalazi, te da se prodiskutuje o njima:

- fokus-grupa sa zaposlenima u školi koji su zaduženi za organizaciju prekvalifikacije/dokvalifikacije/specijalizacije;
- fokus-grupa s kandidatima koji su upisani i trenutno su u programu prekvalifikacije/dokvalifikacije/specijalizacije;
- fokus-grupa s kandidatima koji su završili prekvalifikaciju/dokvalifikaciju/specijalizaciju.

Pregled prikupljenih podataka

	Ukupno	M	%M	Ž	%Ž		Ukupno	M	%M	Ž	%Ž
upisali 2007/08	364	138	37,9%	226	62,0%	završili 2007/08	84	13	15,5%	71	85,0%
upisali 2008/09	299	69	23,1%	230	77,0%	završili 2008/09	47	11	23,4%	36	77,0%
upisali 2009/10	214	60	28,0%	154	72,0%	završili 2009/10	11	1	9,1%	10	91,0%
Ukupno	877	267	30,4%	610	69,6%	Ukupno	142	25	17,6%	117	82,4%

Podaci iz Tabele 2 pokazuju da se broj zainteresovanih za programe smanjuje svake godine. Broj kandidata u trećoj posmatranoj godini je manji za 41% u odnosu na prvu godinu.

- Broj kandidata muškaraca u trećoj godini smanjen je za 57%, dok je broj kandidatkinja smanjen za 32% u odnosu na prvu posmatranu godinu. Od ukupno 877 kandidata za poslednje tri godine, žene čine 69,6%.
- Procenat kandidata koji završe se takođe smanjuje iz godine u godinu, sa 23.1% u školskoj 2007/08. godini, na 15,7% u školskoj 2008/09, te na 5,1% završenih u 2009/10. godini. Za tri posmatrane godine, 142 polaznika završila su programe što iznosi svega 16,2% upisanih.
- Žene znatno više upisuju i završavaju programe. Od ukupnog broja onih koji su ih završili, žene čine 82,4%.
- Ipak, broj onih koji završavaju, žena i muškaraca, izrazito je nizak u odnosu na broj upisanih (9% muškaraca i 19% žena).

Tabela 3, 3a, 3b - Broj upisanih i završenih, po polu i vrsti izabranih programa (prekvalifikacija, dokvalifikacija, i specijalizacija,) u 12 škola na teritoriji AP Vojvodine, koje su dostavile podatke za 2007,2008. i 2009. godinu

	Upisali 2007/08					Završili 2007/08				
	Svega	M	%M	Ž	% Ž	Svega	M	%M	Ž	% Ž
Prekvalifikacije	174	87	50,0%	87	50,0%	55	9	16,4%	46	84%
Dokvalifikacije	183	48	26,2%	135	73,8%	26	3	11,5%	23	88%
Specijalizacije	7	3	42,9%	4	57,1%	3	1	33,3%	2	67%
Ukupno	364	138	37,9%	226	62,1%	84	13	15,5%	71	85%

	Upisali 2008/09					Završili 2008/09				
	Svega	M	%M	Ž	% Ž	Svega	M	%M	Ž	% Ž
Prekvalifikacije	76	21	27,6%	55	72,4%	17	3	17,6%	14	82,4%
Dokvalifikacije	210	44	21,0%	166	79,0%	29	8	27,6%	21	72,4%
Specijalizacije	13	4	30,8%	9	69,2%	1	0	0,0%	1	100,0%
Ukupno	299	69	23,1%	230	76,9%	47	11	23,4%	36	76,6%

	Upisali 2008/09					Završili 2008/09				
	Svega	M	%M	Ž	% Ž	Svega	M	%M	Ž	% Ž
Prekvalifikacije	79	20	25,3%	59	74,7%	7	-	0,00%	7	100,0%
Dokvalifikacije	117	36	30,8%	81	69,2%	4	1	25,0%	3	75,0%
Specijalizacije	18	4	22,2%	14	77,8%	-	-	-	-	-
Ukupno	214	60	28,0%	154	72,0%	11	1	9,1%	10	90,9%

Prve posmatrane godine (školska 2007/08), približan broj žena i muškaraca je upisao program prekvalifikacije, dok se za dokvalifikaciju i specijalizaciju prijavilo više žena. Druge i treće godine (školske 2007/09, i 2009/10), za sve programe prijavilo se znatno više žena.

Obrazovni profil	Upisali		
	Ukupno	Žene	% žena
vozač motornih vozila	2		0.0%
mašinski tehničar motornih vozila	1		0.0%
medicinska sestra-tehničar	43	36	83.7%
ginekološko-akušerska sestra	5	5	100.0%
farmaceutski tehničar	10	9	90.0%
ekonomski tehničar	9	8	88.9%
finansijski tehničar	2		0.0%
elektrotehničar automatike	1		0.0%
ženski frizer	10	10	100.0%
muški frizer	2	1	50.0%
scenski masker i vlasuljar	13	11	84.6%
konobar specijalista	1		0.0%
konfekcijski tehničar	5	5	100.0%
kuvar	9	5	55.6%
kuvar specijalista	2	1	50.0%
kulinarski tehničar	14	4	28.6%
mlinar	1		0.0%
pekar	3	1	33.3%
poljoprivredni tehničar	2	1	50.0%
pravni tehničar	11	8	72.7%
prehrambeni tehničar	15	10	66.7%
proizvođač prehrambenih proizvoda	2		0.0%
tehničar za biotehnologiju	7	6	85.7%
tehničar za poljoprivredne tehnike	3		0.0%
tehničar hortikulture	1		0.0%

trgovac	7	5	71.4%
trgovinski menadžer	7	7	100.0%
trgovinski tehničar	8	7	87.5%
hemijski laborant	6	6	100.0%
hemijski tehničar	3	3	100.0%
hemijsko-tehnološki tehničar	9	5	55.6%
Ukupno	214	154	72%

Posmatrano po obrazovnim profilima koje su kandidati upisivali u školskoj godini 2009/10, može se primetiti segregacija po polu – podela zanimanja za koja su isključivo konkurisale žene odnosno muškarci.

	Ukupno	Ž	%Ž	M	% M
Polaznici programa u 2009/10.	214	154	72%	60	28%
Redovno dolaženje na konsultacije	152	116	76%	36	24%
Ukupan broj položenih ispita	792	756	95%	36	5%
Broj položenih ispita u odnosu na broj predviđenih (u procentima)		32.5%		23.4%	

Na osnovu dodatnih podataka koje su dostavile škole, utvrđeno je da žene češće pohađaju redovne konsultacije, te da imaju prosečno nešto veći broj položenih ispita. Ipak, i jedni i drugi tokom školske godine polože manje od 35% predviđenih ispita.

Rezultati fokus-grupa

S ciljem dobijanja dodatnih informacija, organizovane su i tri fokus-grupe, kako bi se utvrdili mogući uzroci zbog kojih mali broj kandidatkinja i kandidata završava analizirane programe.

Fokus-grupe su organizovane sa zaposlenima u školi²¹ koji organizuju programe, s kandidatima koji pohađaju programe u 2010. godini i onima koji su završili neki od programa.

Mogućnosti za unapređivanje programa prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije učesnici/ce fokus-grupe vide, pre svega, u:

- boljoj organizaciji vanrednog školovanja – bolje informisanje o održavanju ispita i konsultacija, obaveštavanje učenika o promenama termina ispita (telefonski, i-mejlom), bolja komunikacija i saradnja između profesora i razrednog starešine, te između profesora i učenika itd;
- obezbeđivanju neophodne literature/udžbenika za spremanje ispita u školskim bibliotekama;
- obezbeđivanju učionica za vanredne učenike gde bi profesori mogli nesmetano da drže konsultacije (često se dešava da nema slobodnih učionica, pa se konsultacije odlažu ili ne održe);
- obezbeđivanju većeg broja konsultacija i časova za kandidate;
- boljem informisanju kandidata od strane škole – postavljanje informacija o mogućnostima vanrednog školovanja na sajtove škola i oglasne table.

4. Razmatranja

Informisanje o programima i organizacija nastave, preobimni kurikulumi

Na osnovu informacija dobijenih od svih učesnika fokus-grupa (organizatora, onih koji su završili i onih koji sada pohađaju programe) utvrđeno je da postoje organizacijski problemi u sprovođenju programa. Pri tome se misli na sve faze, od samog informisanja o mogućnostima školovanja do informisanja tokom realizacije. Dodatne probleme predstavlja komunikacija između polaznika i predavača, obezbeđivanje neophodne literature, obezbeđivanje dodatnih konsultacija i predavanja.

²¹ Šest zaposlenih u srednjim školama – pet profesorki/nastavnica i jedan direktor škole (Ekonomsko-trgovinska srednja škola - Senta, Hemijsko-prehrambena i tekstilna škola „Uroš Predić“ - Zrenjanin, Srednja ekonomska škola - Sombor)

Mišljenje i polaznika i polaznica i organizatora jeste da je gradivo koje mora da se savlada preobimno i neprilagođeno činjenici da mnogi koji se dodatno školuju već imaju radno iskustvo, te da bi sam sadržaj tome trebalo da bude prilagođen. Dodatni problem predstavlja činjenica da je prevelik broj ispita (za neke profile i po 21, dakle više nego na fakultetima) koji se polažu i da je za sve polaznike koji su zaposleni nemoguće da spremne sve na vreme. Stoga kandidati i kandidatkinje često odustaju od programa. Gradivo nije usklađeno s potrebama privrede pa se često uči nešto što kasnije nije potrebno u zanimanjima, ili je zastarelo.

Škole ne sprovode evaluacije svojih programa. Takođe, primetan je nedostatak vođenja preciznih evidencija o polaznicima (pol, godine) i izveštavanja, te odustvo prakse unapređivanja programa na osnovu dobijenih informacija.

Netransparentnost troškova za polaznike – na početku programa nije precizirano koliko će oni ukupno koštati, jer se pored osnovne školarine plaćaju i literatura, konsultacije, izlasci na svaki ispit itd.

Kao rezultat rodne analize u sprovođenju vanrednog školovanja (prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije), za šta Pokrajinski sekretarijat daje saglasnost na broj učenika i odobrava školama, uočeno je kontinuirano smanjenje broja žena i muškaraca koji se opredeljuju za programe prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije. Posebno je uočljivo smanjenje broja muškaraca koji upisuju, kao i mali broj onih koji završe u odnosu na upisane.

5. Preporuke

- Dodatno sprovesti istraživanje na teritoriji cele AP Vojvodine kako bi se utvrdili razlozi smanjenja broja onih kojih su zainteresovani za dodatno školovanje, uzimajući u obzir posebno i rodni aspekt. Nalazi ovog istraživanja trebalo bi da se predstave kreatorima politike u segmentu srednjoškolskog obrazovanja;
- Napraviti posebno istraživanje o stavovima roditelja i dece prema dodatnom obrazovanju devojaka i mladića, kako bi se bolje razumeli razlozi zbog kojih je broj kandidata muškaraca sve manji, kao i slabiji uspeh koji postižu;
- Bolje informisanje kandidata i kandidatkinja od strane škole – postavljanje informacija o mogućnostima vanrednog školovanja na sajtove škola i oglasne table, kao i izvan škola;
- Bolja organizacija vanrednog školovanja – bolje informisanje o održavanju ispita i konsultacija, obaveštavanje učenika o promenama termina ispita (telefonski, i-mejlom), bolja komunikacija i saradnja između profesora i razrednog starešine, te između profesora i učenika itd;
- Obezbeđivanje neophodne literature/udžbenika za spremanje ispita u školskim bibliotekama.
- Obezbeđivanje učionica za vanredne učenike gde bi profesori mogli nesmetano da drže konsultacije (često se dešava da nema slobodnih učionica, pa se konsultacije odlažu ili ne održe);
- Obezbeđivanje većeg broja konsultacija i časova za kandidate;
- Bolja sinhronizacija s tržištem rada i uključivanje privrednih subjekata u donošenje odluka, planiranje programa, komisija za ispitivanje;
- Definisane ključnih kompetencija za određene poslove;
- Fokusiranje na ključne predmete i veća fleksibilnost u programu rada;
- Evaluacija sprovođenja i efekata programa trebalo bi da postane redovna aktivnost u školama, kao i da se na nivou svih škola kojima Pokrajinski sekretarijat daje saglasnost, prati realizacija;
- Analiza efekata programa na zapošljavanje žena i muškaraca;
- Potrebno je učiniti transparentnom cenu ovih programa pre nego se upišu polaznici;
- Analiza same strukture školarine i utvrđivanje opravdanosti;
- Razmotriti da li bi uvođenje stipendija poboljšalo sadašnju situaciju i pomoglo da se veći broj polaznika opredeli za nastavak školovanja.

	Zaposleni u školama	Kandidati koji pohađaju programe
Dostupnost informacija o programima mogućnostima prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije	Informacije o mogućnostima vanrednog školovanja jednako su dostupne i muškarcima i ženama. Kandidati/kinje informacije dobijaju jedni od drugih, od profesora koji obaveštavaju redovne učenike o mogućnostima nastavka školovanja, i informišu se u školi.	Informacije o mogućnostima vanrednog školovanja kandidati uglavnom dobijaju direktno u školama – telefonski, posetom školi, ličnim poznanstvima s profesorima koji rade u školama, ili ih u samim školama informišu razredne starešine (profesori informišu učenike koji završavaju redovno trogodišnje školovanje o mogućnostima nastavka školovanja). Jedan od učesnika fokus-grupe koji je pre više od 10 godina završio osnovnu školu, informacije o mogućnosti vanrednog školovanja dobio je u Opštinskoj kancelariji za mlade. Učesnici se slažu da informacije nisu dovoljno dostupne – malo je informacija o mogućnostima vanrednog školovanja na internetu, u Nacionalnoj službi za zapošljavanje i drugim mestima gde su pokušali da dobiju potrebne informacije. Takođe, informacije nisu dovoljno vidljive, nisu jasno označene na oglasnim tablama i sl. Prema procenama učesnika/ca fokus-grupe, i muškarci i žene imaju jednaku dostupnost informacijama o mogućnostima vanrednog školovanja .
Motivacija za programe prekvalifikacije, dokvalifikacije i specijalizacije	Insistiranje roditelja na nastavku školovanja, veće mogućnosti zaposlenja s drugom kvalifikacijom; pokretanje sopstvenog biznisa za koji je potrebna određena kvalifikacija, sticanje visokog obrazovanja (veliki je broj lica koja su završila tri razreda srednje škole te nastoje da završe i četvrti, kako bi nastavili školovanje na fakultetima).	Učesnici fokus-grupe se veoma razlikuju po tome šta ih je motivisalo da vanredno nastave školovanje, kao i po tome u kakvim privatnim i porodičnim okolnostima se odvija školovanje. Naime, neki od učesnika/ca fokus-grupe su odmah nakon završetka trogodišnje škole upisali vanredno IV razred i oni su pre svega motivisani nastavkom školovanja na fakultetu – ove učenike uglavnom finansijski podržavaju roditelji. Jedan učesnik je uspešan preduzetnik (ima tri samostalne trovinske radnje), koji je zbog rata prekinuo svoje školovanje u Sarajevu (gde je pohađao gimnaziju), te je pre deset godina završio dokvalifikaciju za III stepen, a sada je upisao IV stepen iz „lične satisfakcije“. Drugi učesnik je nakon deset godina teškog fizičkog rada u građevinskim poslovima odlučio da vanredno završi srednju školu kako bi bio u mogućnosti da pronađe lakši posao.
Razlozi što mali broj upisanih i završava programe	„Težak predmet kao prepreka“, lenjost kandidata i nemotivisanost, preobimnost pojedinih programa (prekvalifikacije), očekivanje kandidata da će lako položiti, jer su platili školovanje pa se ne trude; problem mogu biti i finansije, jer pored školarine kandidati moraju da plaćaju ispite i literaturu.	Loša organizacija vanrednog školovanja – kandidati su nedovoljno informisani od strane škole (u nekim školama nema uopšte informacija za vanredne učenike na sajtu škole), rasporedi konsultacija/ predavanja/ ispita se ne objavljuju na vreme, konsultacije se održavaju na nivou velike grupe i retko se dobijaju konkretna uputstva za pripremu ispita; ispiti se održavaju po nekoliko dana, što je za one kandidate koji su zaposleni otežavajuća okolnost jer poslodavci nemaju razumevanja za odsustvo s posla; Nedostatak upornosti, motivacije i strpljenja kandidata; Loš odnos pojedinih profesora prema učenicima koji se vanredno školuju – pojedini profesori nisu otvoreni za saradnju, ne pružaju informacije učenicima o ispitima i sl. Previsoki kriterijumi za pojedine predmete koji nisu stručni predmeti. Nejasni kriterijumi za polaganje ispita. Nedostatak finansijskih sredstava za školovanje. Nedostatak literature - nije dostupna sva neophodna literatura, biblioteke nemaju sve udžbenike. Nemogućnost pronalaženja posla.
Razlozi zbog kojih više žena nego muškaraca upisuje i završava ove programe	Žene su manje obrazovane, teže nalaze posao, pa im onda jedino ostaje da se školuju, muškarci sa nižim stepenom obrazovanja se lakše zapošljavaju. Na pitanje zašto je više žena koje završavaju školovanje, učesnici navode da su one motivisanije.	Veća motivisanost žena, muškarci se lakše zapošljavaju pa nisu motivisani da se dodatno školuju. Muškarci učesnici fokus-grupe smatraju da je ženama lakše jer ih izdržavaju muževi i roditelji, takođe, navode da tradicionalni obrasci utiču na to da se više žena vanredno školuje („muškarci u porodici moraju da rade, zarađuju, a žene ne“; „u društvu se kod nas ismevaju muškarci koji se dodatno školuju“). Porodica i društvo više podržavaju žene u završavanju školovanja, i finansijski i psihološki; žene koje se vanredno školuju uglavnom nisu zaposlene i imaju više vremena od muškaraca koji u većem broju rade dok se školuju.
Efekti programa na polaznike	Povećana mogućnost zapošljavanja, kandidati su konkurentniji na tržištu, lična afirmacija, mogućnost nastavka školovanja na fakultetu.	Povećana mogućnost za dobijanje kvalitetnijeg, lakšeg, bolje plaćenog posla; „očekujem da ću konačno moći da radim nešto što volim“; povećana mogućnost za napredovanje u poslu; povećana mogućnost za uspeh u privatnom poslu; otvara se mogućnost nastavka školovanja na fakultetu; povećanje samopouzdanja; lično zadovoljstvo.
Mogućnosti dodatnog školovanja za žene i muškarce		Mogućnosti žena i muškaraca za vanredno školovanje , učesnici fokus-grupe ne dele isto mišljenje o ovom pitanju - dok žene navode da imaju jednake mogućnosti, muškarci učesnici fokus-grupe smatraju da žene imaju veće mogućnosti zbog toga što je većina njih udata, imaju decu i muževi ih izdržavaju, a muškarci koji upisuju vanredno školovanje uglavnom istovremeno i rade, te im je u tom smislu otežano školovanje u odnosu na žene – imaju manje vremena za spremanje ispita, zbog posla ne mogu da dolaze na konsultacije i sl.

Kandidati koji su završili neki od programa

Informacije o mogućnostima vanrednog školovanja (prekvalifikaciju i dokvalifikaciju) kandidati su uglavnom dobili u samim školama od svojih razrednih starih (profesori informišu učenike koji završavaju redovno školovanje o mogućnostima nastavka školovanja). Učesnici su, međutim, naglasili da je u pojedinim školama veoma lako doći do informacija o mogućnostima vanrednog školovanja jer su informacije dostupne na sajtovima škola i/ili na oglasnim tablama, dok je u pojedinim školama informisanje otežano, jer se jedino od sekretara škole mogu dobiti potrebne informacije.

Muškarci i žene imaju **jednaku dostupnost informacijama o mogućnostima vanrednog školovanja**.

Loša organizacija vanrednog školovanja – kandidati su nedovoljno informisani od strane škole, informacije o rasporedu ispita se kasno objavljuju, promene u rasporedu konsultacija/ predavanja/ ispita se ne objavljuju na vreme, ispiti se održavaju svaka dva meseca, što je, po mišljenju učesnika fokus-grupe nedovoljno često i sl.

Teškoće u spremanju ispita.

„Pojedini predmeti su preobimni i teški, a nemamo mogućnosti da platimo konsultacije“ (*prim. u nekim školama moguće je organizovati veći broj konsultacija koje se dodatno naplaćuju*).

Nedostatak literature - nije dostupna sva neophodna literatura, biblioteke nemaju sve udžbenike (na primer, od pojedinih profesora dobijaju ispitna pitanja, ali ne i spisak neophodne literature, što im otežava spremanje ispita).

Nedovoljan broj konsultacija – u nekim školama održavaju se i predavanja i vežbe, dok se u drugim održavaju samo konsultacije i to jedna konsultacija po predmetu.

Nedostatak finansija – iako cena školarine nije previše visoka, za pojedine zanate godina vanrednog školovanja košta više od 100.000 dinara (*na primer, za prekvalifikaciju za scenskog maskera i vlasuljara, upis košta 22.000 dinara, prijava ispita 1.500 dinara (21 ispit = 31.500 dinara), čas prakse 1.500 dinara; kandidati plaćaju i materijal za praksu, a kada se tome dodaju svi ostali troškovi, kao što su knjige, prevoz, užina, prema rečima učesnice fokus-grupe, godina je koštala više od 170.000 dinara*).

Veliki broj ispita – za neke smerove polaže se više od dvadeset ispita.

Nedostatak upornosti/ motivisanosti samih kandidata.

Pronalazak posla, te nedostatak vremena i motivacije da se nastavi školovanje.

Na pitanje šta je razlog većem učešću žena u programu, učesnici navode da su muškarci manje motivisani, jer mogu lakše da pronađu posao.

Žene su više motivisane, jer im se povećava mogućnost da pronađu posao, dok muškarci često u toku vanrednog školovanja pronađu posao, pa napuštaju školovanje; porodični obrasci – roditelji su više zabrinuti za budućnost ženske dece, te ih više podržavaju i motivišu u završavanju vanrednog školovanja.

Povećana mogućnost za dobijanje kvalitetnijeg posla; povećana mogućnost za napredovanje u poslu; povećana mogućnost za uspeh u započinjanju sopstvenog posla; otvara se mogućnost nastavka školovanja na fakultetu; lična afirmacija i zadovoljstvo.

Kada su u pitanju same **mogućnosti** kandidata za vanredno školovanje, učesnici fokus-grupe smatraju da **žene imaju manje mogućnosti**, odnosno manje vremena u odnosu na muškarce, jer imaju više obaveza u domaćinstvu. Najčešći **uzroci kandidata (motivacija) za vanredno školovanje**: povećanje mogućnosti zapošljavanja i nastavak školovanja na višim i visokim školama i fakultetima. Neki od učesnika/ca fokus-grupe su odmah nakon završetka trogodišnje škole upisali vanredno IV razred i oni su pre svega motivisani nastavkom školovanja na fakultetu. Međutim, učesnici fokus-grupe koji su nakon završetka trogodišnje srednje škole izvesno vreme radili, bili su suočeni s teškoćama pri zapošljavanju, te su kod njih motivi za dodatnim školovanjem pre svega u pronalazaženju boljeg zaposlenja pomoću prekvalifikacije.

4

Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice

Rodna analiza programa: Stipendiranje romskih učenika i učenica u srednjim školama u okviru projekta „Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine”

Autorke: Vesna Reljin, savetnica, i Marija Aleksandrović, direktorka projekta

1. Ciljevi i predmet rodne analize:

Predmet rodne analize je projekat Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice „Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine“. Projekat se sprovodi na teritoriji AP Vojvodine od 2007. godine. Analiza programa stipendiranja romskih učenika i učenica u srednjim školama ima za cilj:

- da utvrdi da li je i na koji način pitanje rodne ravnopravnosti integrisano u implementaciju programa (rodni aspekt obrazovanja Roma);
- da utvrdi zastupljenost devojčica i dečaka, uključenih u program te pristup jednih i drugih resursima ponuđenim putem programa;
- da predloži izmene u samom programu ukoliko su potrebne u cilju unapređivanja rodne ravnopravnosti;
- da se na uočene rodne obrasce kod Roma kada je u pitanju obrazovanje odgovori odgovarajućim merama kako bi se doprinelo većem stepenu rodne osvešćenosti i otklanjanju negativnih posledica rodnih obrazaca na individualni razvoj romskih devojčica i dečaka kao i na kvalitet njihovog života;
- da ovim primerom podstakne da i drugi programi postanu u većoj meri rodno senzibilni, kao i da rodna analiza bude korišćena prilikom planiranja različitih programa u Pokrajinskim institucijama.

2. Osnovne informacije o programu

Projekat „Inkluzija romskih učenika u srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine“ jeste četvorogodišnji projekat koji se sprovodi od 2007. godine na teritoriji AP Vojvodine. Nosioc ovog projekta je Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice AP Vojvodine u saradnji sa Svetom za integraciju Roma APV i Unijom romskih studenata Univerziteta u Novom Sadu. Finansijsku podršku za realizaciju ovog programa obezbedio je Fond za obrazovanje Roma (Roma Education Fund-REF), dok su sredstva za realizaciju projekta u 2011. godini, pored Fonda za obrazovanje Roma, obezbedili i Fond za otvoreno društvo - Mađarska (Open Society Institute-Hungary) i Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice.

Ciljevi projekta

Osnovni ciljevi ovog projekta jesu povećanje broja učenika romske nacionalnosti koji upisuju i završavaju srednjoškolsko obrazovanje, povećanje broja učenika koji se upisuju na obrazovne profile u četvorogodišnjem trajanju i poboljšanje opšteg školskog uspeha romskih devojčica i dečaka tokom srednjoškolskog obrazovanja. U trenutku planiranja projekta osipanje u srednjoškolskom obrazovanju romskih devojčica i dečaka iznosilo je 25%. Jedan od ciljeva projekta je da se taj procenat smanji na 10% do kraja projekta.

Aktivnosti

Ključne aktivnosti u okviru projekta su: stipendiranje romskih učenika i učenica, mentorski rad sa učenicima i učenicama, kao i saradnja s njihovim roditeljima, a sve u cilju postizanja rezultata koji se pre svega odnose na istrajavanje (smanjenje broja odustajanja) u srednjoškolskom obrazovanju i postizanje boljih rezultata (viših ocena) što bi trebalo da doprinese povećanju mogućnosti za dalje školovanje na fakultetima. Podrška učenicima/ama se realizuje u vidu mesečnih stipendija u iznosu od 48 evra i mentorske podrške koju obezbeđuju nastavnici/e. Uslovi za učešće u programu su da učenik/ca ima manje od tri negativne ocene i manje od deset neopravdanih izostanaka.

Ciljna grupa

Ciljna grupa projekta su učenici i učenice završnih razreda osnovnih škola na teritoriji AP Vojvodine kojima se nudi mogućnost stipendiranja ukoliko se odluče da nastave školovanje u srednjim školama. Osnovni kriterijum pri izboru učenika je uspeh postignut u osmom razredu.

Dodatne informacije o ciljnoj grupi

Romi u Srbiji su nacionalna zajednica s najnepovoljnijim položajem u obrazovanju. Obrazovanje se smatra i uzrokom i posledicom teškog materijalnog položaja – siromašne romske porodice nemaju dovoljno materijalnih mogućnosti da obrazuju decu, te se siromaštvo generacijski prenosi²².

U opisu stanja u pogledu obrazovanja u Nacionalnoj strategiji za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji navodi se da je gotovo 70% romske dece siromašno, a preko 60% romskih domaćinstava sa decom živi ispod granice siromaštva. Najugroženija su deca koja žive izvan gradova i u domaćinstvima s više dece. Preko 4/5 siromašne romske dece živi u porodicama u kojima odrasli članovi nemaju ni osnovno obrazovanje.²³

Tabela 1 – Stanovništvo staro 15 i više godina prema polu i školskoj spremi, Romi - Vojvodina

	Bez školske spreme	1-3 razreda osnovne škole	4-7 razreda osnovne škole	Osnovno obrazovanje	Srednje obrazovanje	Više obrazovanje	Visoko obrazovanje	Nepoznato
S	5926	2105	6106	4301	1118	28	12	77
%	30,12	10,70	31,04	21,86	5,68	0,14	0,06	0,39
M	2127	1056	3275	2665	793	17	10	53
%	21,28	10,56	32,76	26,66	7,93	0,17	0,10	0,53
Ž	3799	1049	2831	1636	325	11	2	24
%	39,26	10,84	29,25	16,91	3,36	0,11	0,02	0,25

Prema podacima s Popisa stanovništva iz 2002. godine, najveći broj Roma i Romkinja u Vojvodini je bez školske spreme (30,1%) ili ima završeno od 4 do 7 razreda osnovne škole (31%). U opštoj populaciji na teritoriji Vojvodine procenat onih bez škole je 4,6%, dok je onih sa završenih 4-7 razreda 12,3%.²⁴

Jedan od zaključaka Nacionalne strategije za unapređivanje položaja Roma, kada je u pitanju obrazovanje, jeste da podaci o niskom obuhvatu romske dece i mladih na svim nivoima obrazovanja, kao i podaci o napuštanju osnovne škole pokazuju da sistem obrazovanja: 1) ne može da obezbedi obrazovanje za svu decu; 2) nema efikasne mehanizme kojima će polaznike zadržati u sistemu i omogućiti da svako ostvari svoje pravo na obrazovanje.²⁵

U okviru ove Strategije teškoće s kojima se u obrazovanju suočavaju romske devojčice posebno su istaknute, a ogledaju se u dvostrukoj diskriminaciji – neprijateljskoj i diskriminatornoj okolini u samoj školi, i u okviru porodice i bliže okoline gde se još uvek gaji patrijarhalni stav da je ženama škola nepotrebna. „Roditelji često ispisuju devojčice iz osnovne škole već posle petog razreda i navode da to rade da bi ih zaštitili od napada druge dece, da bi zaštitili njihovu nevinost, da bi se što bolje spremile za brak ili preuzele dužnosti u kući, da bi pomagale majci oko vođenja domaćinstva, čuvanja mladih i starih ukućana i sl. Statistika kaže da bar 70% nepismenih u romskoj populaciji čine upravo žene. Ovaj trend je postao naročito izražen devedesetih godina prošlog veka a vezuje se za ratove na ovim prostorima i tešku ekonomsku krizu. U toj deceniji značajno se

²² Predlog Strategije unapređenja položaja Roma u Republici Srbiji, str. 10, http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/str-improv-roma-educ-rep-ser-yug-srb-ser-t02.pdf (7. 7. 2011.)

²³ Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji, str. 11, <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2010/03/Strategija-SR-web-FINAL.pdf> (7.7.2011.)

²⁴ Ibid, str. 103

²⁵ Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji, str. 12, <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2010/03/Strategija-SR-web-FINAL.pdf> (7.7.2011.)

povećao broj devojčica koje nisu stekle ni osnovnu veštinu pisanja i čitanja. Ovo jasno upućuje na uskraćivanje prava na dalje školovanje i zapošljavanje.”²⁶

U Vojvodini najveći broj Romkinja starijih od 15 godina nema završen nijedan razred osnovne škole (39,3%), dok je među muškarcima najveći broj onih koji su završili od 4 do 7 razreda osnovne škole (32,8%).²⁷

Način na koji program doprinosi rodnoj ravnopravnosti

Program je namenjen i devojčicama i dečacima, s tim što je uzeto u obzir da je broj devojaka koje nastavljaju školovanje posle osnovne škole u ovoj ciljnoj grupi daleko manji, da devojčice više odustaju, i da imaju manju podršku u porodicama za nastavak školovanja, te da je za stvarno omogućavanje ravnopravnog učešća devojčica potrebno uložiti dodatne napore i mere.

3. Nalazi i rezultati

Analizirani su podaci koje prikuplja i obrađuje Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice, a koji se odnose na zastupljenost romskih dečaka i devojčica u programu, kao i raspoređenost resursa na jedne i na druge. Takođe, analizirani su efekti programa do sada, a pre svega pojedinačni uspesi učenika tokom vremena u kojem učestvuju u programu stipendiranja.

Školska godina	Ukupno	Ž	%	M	%	Broj škola obuhvaćenih programom
2007/08	355	184	51.8	171	48.2	78 škola, (I-IV razreda)
2008/09	267	143	53.6	124	46.4	75 škola (II-IV)
2009/10	170	91	53.5	79	46.5	65 škola
Ukupno	792	418	52.8	374	47.2	218

Prema podacima iz gornje tabele može se videti da se procenat devojčica korisnica stipendija povećavao svake godine, dok je broj dečaka opadao. Broj škola koje su učestvovala u programu se smanjivao svake godine, pre svega iz finansijskih razloga.

Postignute ocene	Ukupno	Devojčice		Dečaci	
Odlični	15	12	13.19%	3	3.80%
Vr. dobri	47	28	30.77%	19	24.05%
Dobri	42	19	20.88%	23	29.11%
Dovoljni	3	1	1.10%	2	2.53%
Nedovoljni	59	29	31.87%	30	37.97%
Neocenjeni	4	2	2.20%	2	2.53%
Ukupno	170	91	100%	79	100%

Devojčice su ostvarile nešto bolji uspeh od dečaka i u većoj meri ispunile uslove za dalje učešće u programu. Iz priloženog se vidi da devojčice imaju nešto bolji školski uspeh od dečaka. Među učenicima koji imaju tri ili više od tri negativne ocene (ukupno 19), devojčica ima osam, a dečaka 11.

Od ukupnog broja učenika, sa deset i više neopravdanih časova (13), ima devet dečaka i četiri devojčice.

4. Razmatranja

Projektom je za četiri godine njegovog sprovođenja obezbeđeno 855 stipendija. Osipanje učenika Roma u srednjim školama, pre početka projekta, iznosilo je oko 25%, a projektom je planirano da bude 10% U školskoj 2007/08. godini osipanje je iznosilo 7.32%, u školskoj 2008/09. godini 6.37%, da bi u 2009/10. godine ovaj procenat dostigao vrednost 2,95% na kraju školske godine.

²⁶ Ibid, str. 49-50

²⁷ Etnički mozaik Srbije prema podacima popisa stanovništva 2002, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, Beograd 2004, str. 119

Ciljevi projekta ispunjeni su u potpunosti, a u prilog tome idu i podaci o uspehu učenika. Tako je školske 2007/08. godine razred završilo 92.68 % učenika, školske 2008/09. godine 94,01 %, a školske 2009/2010. godine 97,05%.

Projekat je doprineo većoj uključenosti devojčica u obrazovanje i uticao pozitivno na njihovo zadržavanje u obrazovanju. Aktivnosti u okviru projekta su doprinele i boljem postignuću devojčica – one su ostvarivale bolji školski uspeh od dečaka i bile uspješnije u ispunjavanju uslova za nastavak stipendiranja. Procenat devojčica korisnica stipendija povećavao se svake godine (2008 – 51,8%, 2009 – 53,6%, 2010 – 53,5%), dok je broj dečaka opadao (2008 – 48,2%, 2009 – 46,4%, 2010 – 46,5%).

U okviru samog planiranja, projektom su dobro prepoznate neke od ključnih prepreka s kojima se romske devojčice suočavaju tokom školovanja (manja podrška porodice obrazovanju devojčica, ispisivanje devojčica iz škola zbog teške materijalne situacije, nedostatak efikasnih mehanizama škole da zadrže romsku decu u obrazovanju). Na osnovu toga, predviđene su mere usmerene na konkretne probleme (rad s roditeljima, stipendije, mentorski rad nastavnika), a koje su doprinele poboljšanju obrazovnog položaja romskih učenika, te posebno učenica.

5. Preporuke

- Uvesti institucionalnu mentorsku podršku u srednjim školama kao vid podrške obrazovanju romskih učenika/ca i rad sa roditeljima radi podsticanja obrazovanja romskih učenika/ca;
- Uvesti institucionalno stipendiranje romskih srednjoškolaca/ki;
- Uspostaviti praksu dugoročnog praćenja položaja korisnika i korisnica stipendija;
- Nastaviti sa sprovođenjem ovog programa podrškom iz budžeta i promovisati ga kao primer dobre prakse.

Dodatak 1

Zaključci konferencije

KA POLITICI RODNOG BUDŽETIRANJA U AP VOJVODINI – KORACI DALJE

Novi Sad, 10. jun 2011.

- Preduzeti neophodne mere i obezbediti resurse kako bi aktivnosti sprovedene u okviru pilot projekta „Ka politici rodnog budžetiranja“ postale **redovna praksa** u radu pokrajinskih institucija.
- **Zaključke analiza i preporuke uzeti u razmatranje prilikom planiranja, usvajanja, i sprovođenja** datih programa, uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
- U saradnji s Pokrajinskim sekretarijatom za finansije postojeće **Uputstvo za pripremu budžeta**, kao i **uputstva za izveštavanje** uskladiti u cilju uvođenja politike rodne ravnopravnosti u proces planiranja i izvršenja budžeta.
- U saradnji s Pokrajinskim sekretarijatom za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice preduzeti mere da **uvođenje politike rodne ravnopravnosti postane sastavni deo reforme državne uprave**.
- U daljem radu na polju uvođenja politike rodne ravnopravnosti u procese kreiranja, usvajanja i sprovođenja različitih politika uključiti Skupštinu AP Vojvodine, odbore Skupštine, odborničke grupe, kabinet Predsednika Vlade AP Vojvodine, sekretarijate Vlade AP Vojvodine i ostale pokrajinske organe, institucije čiji je osnivač Autonomna Pokrajina Vojvodina i sve mehanizme za rodnu ravnopravnost na pokrajinskom i lokalnom nivou.
- O zaključcima i preporukama konferencije obavestiti Vladu AP Vojvodine, kao i relevantne međunarodne i domaće partnere.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.662-055.1/ .2:336.143 (497.113)

RODNO budžetiranje u državnoj upravi: iskustva Vlade AP Vojvodine / urednici Maja Branković Đundić, Marina Ileš, Dragan Božanić. – Novi Sad : Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 2011 (Budisava : Krimel) . – 48 str. ; 28 cm

Tiraž 500.

ISBN 978-86-910051-4-6

а) Равноправност полова – Буџетска политика – Војводина
COBISS.SR – ID 265923335

www.psrzrp.vojvodina.gov.rs

**Republika Srbija –
Autonomna Pokrajina Vojvodina**

Pokrajinski sekretarijat za rad,
zapošljavanje i ravnopravnost polova

**Pokrajinski sekretarijat za rad,
zapošljavanje i ravnopravnost polova**

Bulevar Mihajla Pupina 16

21000 Novi Sad

T: +381 21 487 4610

F: +381 21 557 001

Uz podršku:

Uz finansijsku podršku:

